

Zeldzaam maar een blijvertje? Hoppen in Nederland

Een onmiskenbare en flamboyante verschijning en ook nog eens zeldzaam: wie gaat er niet watertanden als een Hop zijn Nederlandse paden kruist? Droomsoort voor de beginnende vogelaar van nu maar ook van toen. Niet voor niets sierde een gestyleerde Hop de omslag van de *Vogelgids* van Peterson (en Kist) waarmee generaties vogelaars zijn opgegroeid. Toen de soort begin jaren zeventig als broedvogel in ons land uitstierf, leek het doek gevallen. Aan de noordgrens van zijn verspreidingsareaal was het immers overal ellende, en niets wees op een kentering. Ook als doortrekker zou het met de Hop dus wel aflopen, leek het. Drie decennia later kan vogelaarsbloed echter nog gaan steeds kolken door een onverwachte Hop in een duinpan, op een armetierig schapenweitje of een industrieterrein. Frappant genoeg echter verschijnen Hoppen in het voorjaar vroeger en in het najaar later in ons land dan oudere vogelaars gewend waren. Toeval?

Verder in dit nummer:

- helpt NW-Europese Krakeenden in Zoete Rijkswateren in september 1999
- kolonievogels in 2000; hoe stormgevoelig waren ze?
- Spreeuwen tellen in stedelijk gebied; lastig maar leerzaam
- raken de bossen van Flevoland hun broedvogelparels kwijt?
  - Steenuilen in de knel, maar STONE legt zich daar niet bij neer
  - Wim Tijsen: van jongste jager naar topper in de Wieringermeer
- Grote Zilvers maken sprong vooruit
  - hoeveel ganzen overwinteren in Nederland?

Colofon

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON
Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie en lay-out

John van Betteray, Fred Hustings,
Kees Koffijberg & Pim de Nobel.
Overname van artikelen of illustraties
alleen in overleg.
SOVON-Nieuws wordt gedrukt op
chloroofvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie 2001 waarnemende leden:
f 15,-; niet-waarnemende leden: f 25,-.
SOVON-leden ontvangen vier keer per
jaar SOVON-Nieuws.
Ledenadministratie Jeroen van Zuylen,
zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter ad interim en secretaris
Edwin Kok, Sijsjes Peergaarde 20,
3824 BG Amersfoort.
Overige bestuursleden Rob Goldbach,
Peter Milders, Ekko Smith, Rob van
Westrienen.

Bureau

Adres SOVON, Rijksweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848188,
E-mail: INFO@SOVON.NL,
Homepage: WWW.SOVON.NL,
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056,
atlasrekening: 10.51.05.953.
Directeur Frank Saris, Communicatie en
interne zaken Carolyn Vermanen,
Broedvogels Rob Vogel, Water- en
wintervogels Marc van Roomen,
Onderzoek Ruud Foppen.

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt
zich ten doel het coördineren, stimuleren
en publiceren van ornithologisch veldon-
derzoek ten behoeve van natuurbescher-
ming, beleid en wetenschap. De vereni-
ging tracht dit doel te bereiken door het
organiseren van grootschalige projecten
waarin wordt samengewerkt tussen vrij-
willigers, stafmedewerkers en andere
instellingen.

Foto omslag: Jan van Duinen

Mond- en klauwzeer

Het onvermijdelijke bleek onvermijdelijk. Nadat het spook van de mond- en klauwzeer al enige weken een schaduw over Nederland had uitgeworpen, trad het op 20 maart definitief uit de duisternis te voorschijn. Deze zeer besmettelijke veeziekte heeft ook voor vogelaars vervelende consequenties. In het hele land is de toegankelijkheid van agrarische gebieden en van bos- en natuurgebieden immers sterk aan banden gelegd. En dat nota bene juist aan het begin van het broedseizoen!

De stuurgroep Netwerk Ecologische Monitoring, waarin het Ministerie van Landbouw en andere overheden als opdrachtgevers van onze monitoring-projecten samenwerken, heeft SOVON dringend verzocht om alle veldwerkzaamheden in gebieden met MKZ-betredingsrestricties voorlopig op te schorten. Deze restricties gelden totdat de bepalingen ten aanzien van het betreden van agrarische gebieden en natuur- en bosgebieden zijn opgeheven.

Mede na overleg met Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer vragen we iedereen dus om

- de lokale bepalingen met betrekking tot betreding stipt op te volgen
- weg te blijven uit de buurt van veehouderijbedrijven
- weg te blijven uit de buurt van vee (ook 'natuurvee') en begraasde natuurterreinen
- bij twijfel vooraf in contact te treden met de lokale terreineigenaren of beheerders

Deze richtlijnen gelden ook voor de watervogeltellers en ganzen- en zwanen-tellers die in de komende maanden nog actief zijn. Hoewel bij deze tellingen meer vanaf de openbare weg wordt geteld, kan het ook hier voorkomen dat gebieden zijn afgesloten en bijv. rivierdijken of zeedijken zijn gestremd.

We hopen vurig dat de situatie zich weer normaliseert. Als de strenge betredingsbeperkingen nog lang van kracht blijven komt namelijk het veldwerk voor het BMP, belangrijke regionale meetnetten (kustbroedvogels in het Waddengebied, broedvogels in de Zoete Rijkswateren) en ander onderzoek in gevaar. Na 15 april zullen we op onze home-page (www.sovon.nl) mededelingen doen over de voortgang der projecten. Wie nog vragen heeft, wordt verzocht te bellen met de projectcoördinatoren in Beek-Ubbergen. Mogelijk gaan we in overleg met het CBS onze BMP-ers alternatieven aanbieden als de MKZ-malaise na half april blijft aanhouden. Daarover kunnen we tijdens het schrijven van deze bijdrage echter nog niets zeggen.

Actuele informatie over betredingsbepalingen en andere informatie over MKZ is ook te vinden op de website van het ministerie van LNV (www.minlnv.nl/mkz).

Rob Vogel

SOVON-Nieuws in gekleurd jasje!

Niet alleen vogelaantallen ondergaan veranderingen, ook de bladen die erover schrijven. Bestond de eerste SOVON-Nieuws nog uit 8 pagina's met voornamelijk kort nieuws uit de diverse projecten, tegenwoordig lukt ons steeds net de aangeboden artikelen en projectnieuws in één nummer van 24 pagina's te stoppen. We vonden het dan ook tijd de huidige vormgeving eens tegen het licht te houden en waar mogelijk verbeteringen aan te brengen in de presentatie van de artikelen. Voortaan dus een omslag in kleur en een wat chiquere lay-out, passend in de huisstijl van SOVON. Wat niet verandert is de inhoud. Die blijft zich richten op nieuws en resultaten uit de diverse projecten, wetenswaardigheden over inventarisatiemethodieken en mededelingen uit de vereniging en organisatie

van SOVON. De adressen van alle districtscoördinatoren en regionale coördinatoren zijn van de achterpagina naar binnenin verhuist. Daar is een speciaal katern opgenomen, waarin naast de regionale adressen ook de projectcoördinatoren binnen SOVON en verenigingsnieuws wordt gepresenteerd. De achterpagina zal voortaan worden ingeruimd voor kort projectnieuws of speciale aankondigingen, zoals in dit geval het verschijnen van de nieuwe Avifauna van Nederland, deel 2. We hopen dat iedereen met evenveel plezier SOVON-Nieuws blijft lezen. Wij zullen in ieder geval ons best doen om inhoud en presentatie zo spannend mogelijk te maken.

De redactie

Watervogels in de Zoete Rijkswateren in 1999/2000

In het seizoen 1999/2000 gingen elke maand 300-400 tellers op pad om alle watervogels in de Zoete Rijkswateren te tellen. Opmerkelijk waren vooral de grote aantallen Knobbelzwanen en Krakeenden in de nazomer. Verder werden ondanks het zachte winterweer opvallend weinig Kieviten geteld.

Doorsnee winter

Het winterseizoen 1999/2000 kende zacht weer. In januari en februari vroom het overdag geen enkele keer. Vooral december, februari en maart waren erg nat. Mede hierdoor bereikten de rivieren in januari en eind februari/begin maart hoge waterstanden, maar dit leidde niet tot spectaculaire aantalstoenames zoals bijvoorbeeld in 1997/98 onder meeuwen (zie SOVON-Nieuws 2000, nummer 1).

Voor de meeste soorten lagen de maximale aantallen op hetzelfde niveau als de afgelopen seizoenen. In tegenstelling tot 1998/99 werden de vogelaantallen in Nederland in het geheel niet beïnvloed door streng winterweer ten oosten van ons land. Van Grote Zaagbek (2750) en Nonnetje (680) werden dan ook bijna record-lage aantallen gemeld. Des te opmerkelijker was de betrekkelijke schaarste aan Kieviten. In eerdere sei-

zoenen waren maxima van meer dan 100.000 niet ongewoon. In 1999/2000 ging het om hooguit 63.500 in september. Daarna namen de aantallen zonder aanwijsbare reden af naar 25.000 in november.

Opvallende aantallen

De watersystemen met een groot aanbod aan waterplanten blijven hun aantrekkingskracht vergroten voor watervogels. Vooral Knobbelzwanen profiteren hiervan. Na grote aantallen in de ruiperiode in juli-augustus (maximum 11.000), werden ook in het najaar nog belangrijke concentraties op waterplanten waargenomen. Vooral in de Randmeren komen tegenwoordig tot in januari grote groepen voor, vanaf oktober veelal in gezelschap van Kleine Zwanen. Zoals uit figuur 1 blijkt, leidde de grote aantrekkingskracht van de waterplanten in de afgelopen jaren tot een afname in het gebruik van cultuurland in de directe omgeving (polders langs de Randmeerkust in Gelderland en akkerbouwgebieden in Flevoland); de zwanen verblijven tegenwoordig dus een groter deel van het jaar (en in grotere aantallen) op het water.

Opmerkelijk was verder het extreem grote aantal Krakeenden in de nazomer. Het seizoensmaximum van 13.570 vogels was ruim tweemaal zo hoog als gebruikelijk. Omdat ook gebieden buiten de Zoete Rijkswateren veel Krakeenden kunnen herbergen (denk aan Oostvaardersplassen en Lauwersmeer), betekent dit dat in de nazomer van 1999 de helft of daaromtrent van de NW-Europese populatie (30.000 vogels) in ons land vertoefde. Favoriet is vooral het Beneden Rivierengebied. In september werden de meeste Krakeenden geteld in Haringvliet (7640) en Biesbosch (1250). Elders in het land verbleven concentraties langs de Friese IJsselmeerkust (1600). Waar deze grote aantallen vandaan komen is een raadsel.

In de maanden voor en na deze telling werden beduidend minder Krakeenden geteld. Mogelijk gaat het om een kortstondige concentratie na de rui in de zomer en profiteerden de vogels van lokaal gunstige voedselomstandigheden.

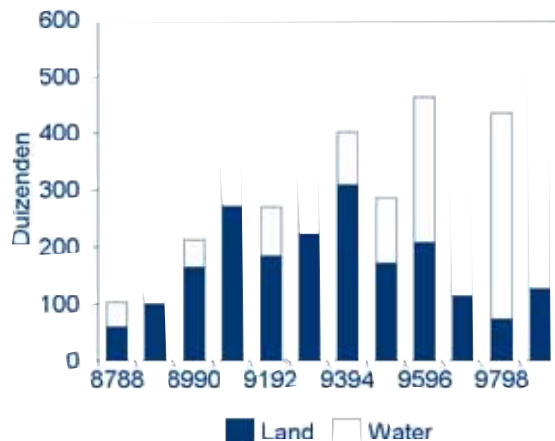
Opmerkelijke soorten

Een kleine greep uit de lijst met opmerkelijke soorten die door tellers werden opgespoord (met maximum en maand): Kuifaalscholver in november en december, 7 Kleine Zilverreigers in januari en juni, 14 Grote Zilverreigers in januari (zie ook elders in dit nummer), 8 Dwergganzen in maart, 5 Roodhalsganzen in februari, 21 Visarenden in september, 20 Slechtvalken in december, 8 Reuzensterns in augustus, Witvleugelstern in mei en 33 IJsvogels in september.

Lange termijn ontwikkelingen

Vanaf seizoen 1998/99 wordt aandacht besteed aan trends vanaf 1975/76. Hier lichten we de Brilduiker en de Tafeleend eruit. Brilduikers zijn de afgelopen 25 jaar slechts licht in aantal toegenomen, maar de verspreiding is sterk veranderd. In de jaren zeventig en begin jaren tachtig werden vrijwel alle vogels in het IJsselmeergebied gezien. Regelmatig werden daar 600-750.000 vogeldagen per seizoen doorgebracht. Sindsdien zijn de aantallen op IJssel- en Markermeer gehalveerd. Vanaf halverwege de jaren tachtig namen de aantallen in het Beneden Rivierengebied sterk toe, vooral op het Volkerakmeer. Voor die tijd werden zelden meer dan 100.000 vogeldagen in het gehele Beneden Rivierengebied doorgebracht, maar na een snelle stijging is dat de laatste seizoenen opgelopen tot 500-700.000, vergelijkbaar met wat vroeger in het IJsselmeergebied verbleef. Het is niet uit te sluiten dat dit een verschuiving van het ene naar het andere watersysteem betreft. Veel soorten benthivore watervogels nemen de laatste jaren in het IJsselmeergebied af als gevolg van een kleiner aanbod aan driehoeksmosselen. Die voedselbron is in het Beneden Rivierengebied sinds 1987, de afsluiting van het Volkerakmeer, juist toegenomen, wat de toename van de Brilduiker hier deels verklaart. De Tafeleend is in de laatste kwart eeuw duidelijk in aantal afge-

Figuur 1. Aantal Knobbelzwanen en Kleine Zwanen per winterseizoen in de omgeving van het Veluwemeer/Drontermeer vanaf 1987/88. Weergegeven is het aantal doorgebrachte zwaandagen van oktober t/m maart, op het Veluwemeer/Drontermeer (waterplanten) en het agrarisch gebied in de directe omgeving in Flevoland en Gelderland (grasland en oogst-resten).

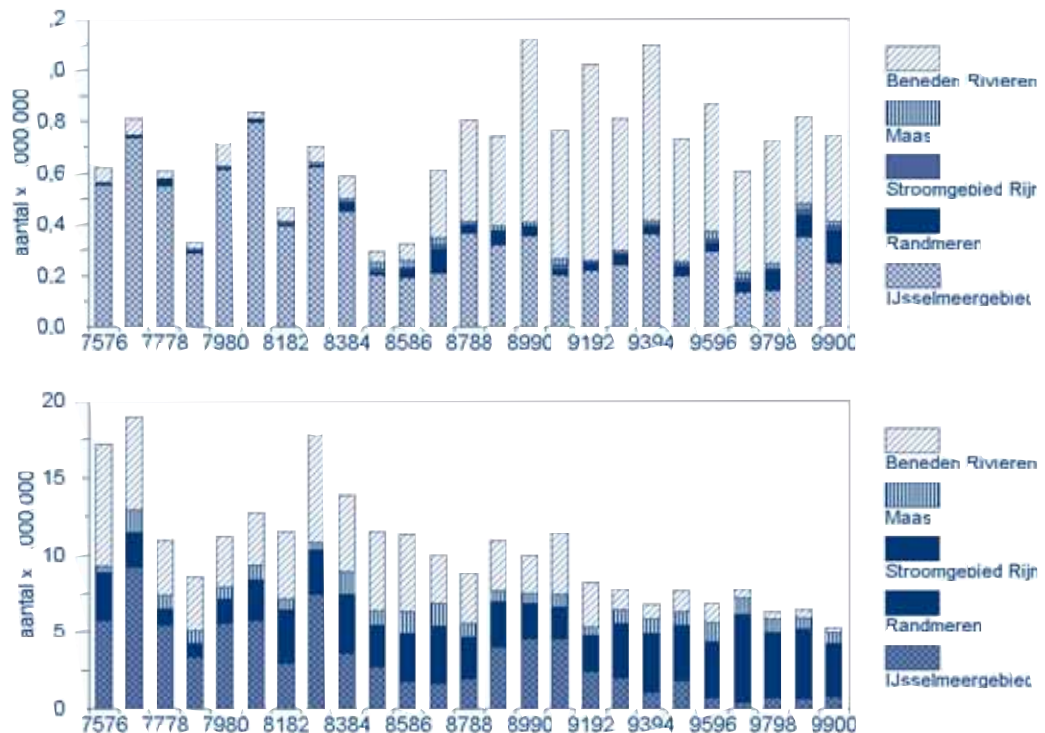
men. Deze negatieve trend wordt ook elders in Noordwest-Europa vastgesteld, al is hier recent weer sprake van een stabilisatie. Opmerkelijk is het vrijwel geheel verdwijnen uit de gebieden waar de soort in het begin van de periode algemeen was. In IJsselmeer- en Beneden Rivieren- gebied zijn tegenwoordig nauwelijks nog grotere aantallen Tafeleenden te vinden. Wie geregeld langs Oostvaardersdijk of Houtribdijk rijdt, zal zijn opgevallen dat de grote groepen Kuif- en Tafeleenden aldaar

tegenwoordig vrijwel uitsluitend uit Kuifeenden bestaan. Wie grote groepen Tafeleenden wil zien moet sinds 1990 vooral naar de Randmeren. De vogels profiteren er van uitbreiding van de waterplantvegetaties op de Veluwerandmeren (net als Knobbelzwaan) en ruimer aanbod van driehoeksmosselen in Eemmeer en Gooimeer. Het ligt voor de hand dat de Randmeren een aanzuigende werking hadden en dat wellicht een groot deel van de vogels die voorheen op het IJsselmeer en Markermeer

verbleven, momenteel op de Randmeren zitten. Dat neemt echter niet weg dat, over het hele land genomen, de winterpopulatie ten opzichte van midden jaren zeventig is gehalveerd.

Berend Voslamber

Figuur 2. Aantalsverloop van Brilduiker en Tafeleend in de Zoete Rijkswateren in de periode 1975/76- 1999/2000. Weergegeven is het aantal vogeldagen per watersysteem.

Tabel 1. Voorkomen van 18 karakteristieke watervogelsoorten in de Zoete Rijkswateren in 1993/94 - 1999/2000 (september t/m april). Weergegeven zijn maxima (gemiddeld 1993-99 en 1999/2000) en de periode waarin deze werden vastgesteld.

soort	1994-99		1999/2000	
	gem.max	periode	maximum	periode
Fuut	11.115	sep-okt	11.567	okt
Aalscholver	24.794	sep-okt, apr	23.011	sep
Knobbelzwaan	6.290	sep	9.149	sep
Kleine Zwaan	3.716	nov-jan	3.119	jan
Smient	191.375	dec-feb	211.696	dec
Krakeend	5.730	sep-jan	13.570	sep
Wintertaling	7.779	okt-jan	12.842	nov
Wilde Eend	98.535	dec-jan	103.051	jan
Slobeend	3.177	sep-nov	4.063	sep
Tafeleend	56.686	okt-dec	45.894	okt
Kuifeend	125.402	okt-jan	111.711	jan
Topper	94.663	jan-mrt	62.452	dec
Brilduiker	6.481	dec-mrt	6.784	jan
Nonnetje	2.728	jan-feb	681	jan
Grote Zaagbek	7.351	dec-feb	2.730	jan
Meerkoet	103.571	okt,jan	101.720	okt
Kievit	122.418	sep-feb	63.455	sep
Kokmeeuw	112.886	jan-mrt	106.821	mrt

Wader Study Group

Tussen 30 augustus en 2 september 2001 vindt de jaarlijkse conferentie van de Internationale Wader Study Group (WSG) plaats in het Lauwersmeer-gebied, georganiseerd door de Wad- vogelwerkgroep van de Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF), en aansluitend op de Europese Ornithologische Conferentie in Groningen. Op de eerste dag wordt een workshop gehouden met als thema Ecology and conservation of farmland waders during non-breeding. Op zaterdagochtend valt de jaarvergadering van de WSG en is er de gebruikelijke variatie aan lezingen over steltlopers en hun internationale trek- en leefgewoontes. Op zaterdagmiddag worden Lauwersmeer en delen van de vastelandskusten van de Waddenzee bezocht. De zondag wordt besteed aan lezingen over natte gebieden, steltlopers en de bescherming van die natte gebieden wereldwijd. De bijeenkomst wordt gehouden in het Kollumeroord en zowel leden als niet-leden van WSG en FFF zijn welkom. Belangstellenden hebben tot 1 augustus de tijd om bijdragen in de vorm van lezingen of posters aan te melden. Opgave voor deelname graag voor 1 juli. Tijdige opgave is gewenst in verband met de maximale capaciteit. De congreskosten voor een periode van drie dagen variëren tussen 250 en 500 gulden afhankelijk van de gewenste accommodatie.

Inlichtingen en opgaven bij:
Meinte Engelmoer, Bentismaheerd 39,
9736 EC Groningen.
Tel: 050-5421158. Fax 050-5491010.
E-mail: m.engelmoer@compaqnet.nl.
Of bij Johan Taal, Nieuwebildtdijk 71,
9078 PS oude Bildt zijl.
Tel 0518-421547. Fax 0518-421088.

Kolonievogels 2000 (en de storm van 28 mei)

Het tellen van kolonievogels heeft landelijk flink z'n vlucht genomen. Bekende kolonies worden veelal jaarlijks geteld en nieuwe locaties weten niet aan de aandacht te ontsnappen. Prima telwerk dus. Het effect van opnieuw een zachte winter en stormschade op 28 mei bepalen het beeld.

Impressies van een grillig voorjaar De Aalscholver heeft in 2000 een pas op de plaats gemaakt. In het binnenland lijkt de soort al enkele jaren aan z'n max te zitten, terwijl een verdere toename in het Waddengebied tegen de verwachtingen in uitbleef. Die tegenvaller komt op conto van de Vlielandse Kroon's Polders waar de soort op 699 broedparen bleef steken. De Noord-Hollandse Aalscholvers namen wel sterk toe. Zo groeide de kolonie bij Enkhuizen van nog geen 900 broedparen in 1999 naar 2400 in het afgelopen seizoen.

Na opnieuw een zachte winter kon een verdere toename van het aantal Blauwe Reigers niet uitblijven. Naast toename in vrijwel alle districten werden ook nieuwe vestigingen gemeld, zoals in Friesland en Zeeland.

De opleving van de Purperreiger sinds 1997 kreeg een vervolg. In de Zuid-Hollandse kolonies bij Zouwe en Kinderdijk namen de aantallen toe, in de Nieuwkoopse Plassen bleven ze gelijk. Het Naardermeer kende een toename, maar de kolonies in De Wieden en De Weerribben groeiden amper. In Friesland werden tellers verrast. Hier leek de kleine populatie op sterven na dood, maar nam in 2000 toch weer toe in de Deelen en de Oude Venen.

Broedsels in wilgenstruweel hadden te lijden onder de storm op 28 mei, terwijl rietnesten veelal gespaard bleven.

De Werkgroep Lepelaar had haar handen weer flink vol in 2000: de gegevens wijzen op een lichte toename van 974 paren in 1999 naar 1010 in 2000. Op het vasteland (van 285 naar 381 paren) deed de soort het beter dan op de Wadden-

eilanden (van 689 naar 629). De slechte weersomstandigheden eind mei en begin juni zorgden voor misère toen veel jongen al op punt van uitvliegen stonden.

Toenemende aantallen Zwartkopmeeuwen worden gemeld uit de Noord-Hollandse, Friese, Utrechtse en Brabantse districten. Datzelfde gaat niet op voor de Kokmeeuw. Dat de soort al sinds begin jaren tachtig afneemt, moge bekend zijn en ook in 2000 werd die afname niet tot staan gebracht.

Alhoewel de geluiden uit Friesland, Noord-Holland en het Waddengebied weer eens wat positiever klinken, zijn het vooral de binnenlandse kolonies, zoals in Oost-Brabant, die verder wegkwijnen. Bovendien was het broedsucces in verschillende kolonies niet om over naar huis te schrijven. Vooral sterfte onder embryo's eist z'n tol. Door de voorjaarsstorm eind mei spoelden vele legfels weg op de Friese IJsselmeerkust. De Stormmeeuw op de Waddeneilanden bleef qua aantallen op ongeveer op hetzelfde niveau als 1999. De toename van de Kleine Mantelmeeuw stagneert hier. Zo namen de imposante aantallen op de Terschellinger Boschplaat af van 13.708 paren naar 11.834 en die op Schiermonnikoog van 5128 naar 4378. Is de afname van de Zilvermeeuw tot staan gebracht? De soort nam op de meeste Waddeneilanden licht af, op de Friese IJsselmeerkust echter toe.

Van de Grote Stern werden in het Nederlandse Waddengebied 8560 paren geteld (7803 in 1999), met een nieuwe vestiging op Ameland (170 paren). Op Schiermonnikoog settelde zich weer eens een flinke kolonie van 571 paren. De broedresultaten lieten echter te wensen over. Op Ameland werd de kolonie verlaten vlak na uitkomst van de jongen en op Schiermonnikoog toen de eieren op punt van uitkomen stonden.

De geluiden omtrent de Visdief wisselen sterk. In Noord-Holland waren de kolonies aanzienlijk kleiner, maar dit geldt niet voor het vasteland van Friesland, waaronder de Waddenkust. Op Griend waren de aantallen 20% lager dan voorgaand jaar (van 2100 naar 1671 paren). In de omvangrijke kolonies op de Friese IJsselmeerkust spoelden vrijwel alle legfels weg tijdens de beruchte storm eind mei.

Aan de toename van de Noordse Stern in het Waddengebied lijkt in 2000 voorlopig een einde gekomen met lagere aantallen op Griend, Schiermonnikoog en de Friese Waddenkust. Een nieuwe vestiging van 152 broedparen werd aangetroffen op het Rif tussen Ameland en Schiermonnikoog.

Met de Zwarte Stern wil op de meeste plaatsen niet "vloten". Een terugloop wordt gemeld uit de Zuid-Hollandse kolonies, terwijl in Groningen, Friesland, Noord-Holland en Brabant de aantal vrijwel gelijk bleven. In deze laatste provincie werden de nesten in de kolonie te Malpie weggevaagd door de voorjaarsstorm.

Terwijl de aantallen Roeken nauwelijks veranderen, stijgt het aantal vraagstukken rond deze soort, voortkomend uit o.a. beleid van de lokale en regionale overheid. Wanneer tellers hiermee geconfronteerd worden, kan ter informatie en adviserend contact worden opgenomen met de regioconsulenten van Vogelbescherming Nederland. Over de resultaten van de Oeverzwaluw wordt elders in dit nummer gerapporteerd. De Huiszwaluw komt in de volgende SOVON-Nieuws aan bod.

Romke Kleefstra

Lees Drentse Vogels

Drentse Vogels is het tijdschrift (of moeten we zeggen: jaarboek) van de Werkgroep Avifauna Drenthe. Nummer 13, verschenen eind december 2000, is 106 pagina's dik en bevat vele artikelen die ook buiten Drenthe van belang zijn om gelezen te worden. Voorbeelden zijn artikelen over de toekomst van de Grutto, trefkans van Ransuilen bij inventarisatie, trends en broedbiologie van Bosuilen, predatie door vossen op Oeverzwaluwen en provinciedekkende telling van Paapjes.

Drentse Vogels 13 is te bestellen bij J. de Vries, Prins Bernhardlaan 9, 9751 BJ Haren (050-5346339) door overmaking van f 15,- op giro 3870292 t.n.v. penningmeester WAD te Haren.

Vliegende deur

Martijn de Jonge heeft een mooi uitgegeven boekje gemaakt met feiten en wetenswaardigheden over de Zeearend in Nederland en Europa (ISBN 90-804760-3-X). Onderwerpen als prooi-keus en jachtmethoden, vervolging en herintroductieprojecten passeren op prettig leesbare wijze de revue, net als tips voor het bekijken van Zeearenden en enkele mini-reportages uit het leven van onderzoekers en fotografen. Het 48 pagina's dikke boekje, rijkelijk voorzien van foto's van de auteur, kan worden aangeschaft door overmaking van slechts f 8,50 (incl. verzendkosten) o.v.v. 'Zeearend' op giro 532846 van Werkgroep Roofvogels Nederland, Appelscha.

Hoeveel ganzen overwinteren er in Nederland?

Het afgelopen winterseizoen stonden ganzen volop in de belangstelling in de media. Vooral de gevolgen van het stopzetten van de jacht werden breed uitgemeten. "Nog nooit overwinterden hier zoveel ganzen", of iets van vergelijkbare strekking luidde meestal de krantenkop. Om 'miljoenen' vogels zou het gaan. Hoeveel ganzen er in Nederland overwinteren is vanaf 1974/75 tamelijk nauwkeurig bekend. In de onderstaande figuur is per seizoen het aantal waargenomen ganzen in januari weergegeven. Dit is de maand dat van de meeste soorten het seizoensmaximum wordt vastgesteld en doorgaans de grootste aantallen in ons land verblijven. Zoals bekend is het aantal ganzen (en andere watervogels) in de afgelopen decennia sterk toegenomen onder invloed van het toegenomen voedselaanbod in de winter, beschermingsmaatregelen en mogelijke verschuivingen in overwinteringsgebieden. In de jaren zeventig overwinterden bij ons hooguit 330.000 ganzen. In de loop van de jaren tachtig groeide dit aantal tot 730.000 en in januari 1996 werden voor het eerst meer dan 1 miljoen vogels geteld. Dit aantal handhaafde zich in 1997 en 1999 (1,1 miljoen), maar viel in 1998 tijdelijk terug naar 900.000. Het aantal ganzen wat Nederland aandoet is in werkelijkheid natuurlijk groter, omdat doortrek niet in de januari-aantallen tot uiting komt. Kijken we alleen al naar de gesommeerde seizoensmaxima, dan liggen die tegenwoordig gemiddeld zo'n 10-15% boven het aantal wat in januari in ons land zit. Grote sprongen maakte de winterpopulatie vooral onder invloed van streng winterweer in januari 1986, 1996 en 1997. In dergelijke winters krijgen we te maken met vogels die normaliter ten oosten van ons land blijven overwinteren, en door vorst en sneeuw uitwijken naar het Noordzee-gebied. Zo werden in januari 1996 en 1997 meer dan 600.000 Kolganzen geteld, terwijl in 'normale' winters hooguit 500.000 in ons land overwinteren. Opmerkelijk genoeg werden ook in 1998/99 grote aantallen ganzen in Nederland geteld, hoewel toen in het geheel geen sprake was van een strenge winter. Wel was er in dat seizoen

in december een korte periode van strenge vorst en hevige sneeuwval juist ten oosten van het land. Dat leidde tot een influx van oostelijke overwinteraars, die hier bovendien een rijk voedselaanbod aantreffen omdat het natte najaar van 1998 de oogst van aardappelen en suikerbieten grotendeels deed mislukken. Grote concentraties ganzen waren hierdoor tot ver in de winter aan te treffen in de akkerbouwgebieden.

Ook in het afgelopen winterseizoen is diverse malen sprake geweest van korte perioden van strenge vorst en sneeuw in Duitsland en Polen. Voorlopige impressies uit de binnengekomen telformulieren wijzen voornamelijk echter niet op buitengewoon grote aantallen. Opmerkelijk was ook dat vrijwel alle arctisch broedende soorten met weinig jongen uit de broedgebieden terugkeerden. Vooral Kleine Rietgans en Kolgans behaalden buitengewoon slechte broedresultaten (<10% eerstejaars), terwijl het broedseizoen voor Rotganzen geheel mislukte. In het komende nummer van SOVON-Nieuws volgt een overzicht van de eerste telformulieren uit het seizoen 1999/2000.

Kees Koffijberg

Figuur 1: Aantal overwinterende ganzen in Nederland (januari-aantallen) vanaf 1974/75.

Kleurrijk en exotisch: Hoppen bezoeken Nederland

Een vrij forse lichtbruine vogel met een lange snavel, een enorme kuif en opvallende afgeronde, zwart-wit getekende vleugels. Dat kan niet missen: een Hop. Er zijn maar weinig vogels waarbij de determinatie zo eenvoudig is. Na 10 jaar Bijzonder Soorten Project niet broedvogels (BSP) zijn inmiddels voldoende waarnemingen verzameld om iets te zeggen over deze in Nederland vrij zeldzame soort. De Hop als graadmeter voor een veranderend klimaat?

Bijna verdwenen broedvogel

De Hop broedt in de gematigde en subtropische gebieden van de Canarische Eilanden tot China en Siberië. De noordgrens van de Europese verspreiding loopt van Noord-Frankrijk via Duitsland naar Estland. Het zwaartepunt ligt in de landen langs de Middellandse Zee en dan met name in Spanje (minstens 500.000 broedparen). De meeste Hoppen overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara.

In het verleden was de Hop in Oost- en Zuid-Nederland een regelmatige broedvogel. Vanaf eind 19e eeuw nam de populatie echter sterk af en bleven broedgevallen een tijdlang beperkt tot Limburg. In 1943-66 was er een opvallende opleving met tientallen broedgevallen, niet alleen op de hogere gronden maar ook in de duinstreek. Sindsdien werd de soort echter weer zeldzamer en gold hij eind jaren tachtig en begin jaren negentig als uitgestorven in Nederland. Des te opvallender dus, dat er in de tweede helft van de jaren negentig een bescheiden opleving was. In 1995 bracht een paartje in een schuur in Midden-Brabant twee jongen groot. Voorts waren er in 1996-99 jaarlijks 1-2 meldingen van territoriale vogels, al zijn deze lang niet allemaal goed gedocumenteerd en ging het in sommige gevallen duidelijk om ongepaarde vogels, en dus niet om broedpogingen.

Intensivering en klimaat

De achteruitgang van de soort is deels te wijten aan de intensivering van de land- en bosbouw met als gevolg minder

voedsel in de vorm van vlinders, kevers en sprinkhanen. Het synchroon optreden van populatieschommelingen in delen van West-Europa maakt het aannemelijk dat er een relatie is met klimatologische omstandigheden. Hoppen zijn gebaat bij droge, warme zomers omdat dit resulteert in meer voedsel. Bovendien hebben de nestjongen dan betere overlevingskansen. In tegenstelling tot veel andere vogelsoorten laten Hoppen-ouders namelijk de uitwerpselen van de jongen gewoon in het nest liggen, waardoor het nesthol onder vochtige omstandigheden tot een ongezond stinkende massa wordt. Dit gedrag verklaart ook de streeknamen van deze soort: Schijthop (Gelderland), Stinkhaan

(Noord-Brabant), Drekhaan en Stronthaan (Groningen). Dat de vogels het overigens bij de keuze van een broedhol niet nauw nemen, blijkt uit de melding dat er ooit een nest met zeven jongen is gevonden in de borstkas van een menselijk geraamte.

Seizoenspatroon

Uit 1989-98 zijn 319 waarnemingen (excl. dubbelwaarnemingen) van Hoppen in de BSP-database opgenomen. Hiervan hebben er slechts vier betrekking op meer dan één vogel: twee pleisteraars op 3 juni 1991 bij Budel naast overtrekkende groepjes van vier (5 mei 1994, Makkumer Noordwaard), drie (21 mei 1991 bij Den Helder) en twee vogels (27 april 1990 bij Leiden).

De meeste Hoppen worden gezien in het voorjaar (figuur 1). De eerste vogels worden in maart waargenomen. Vanaf de eerste decade van april neemt het aantal waarnemingen snel toe om in de laatste decade van deze maand zijn top te bereiken. In mei neemt de voorjaars-trek weer af en in juni worden de laatste vogels waargenomen. Tot en met de tweede decade van augustus is de kans op een waarneming erg klein. De najaarstrek komt eind augustus op gang en kent zijn hoogtepunt in oktober. Na de eerste decade van november zijn Hoppen vrijwel verdwenen. Toch zijn er enkele winterwaarnemingen bekend. Een vogel die op 13 oktober 1992 bij Maarsseveen werd ontdekt, bleef daar tot 12 december. Bijzonder is de vogel die in de strenge (!) winter van 1995/96 van 8 december tot en met 24 maart bij Katwijk verbleef.

De meerderheid van de waarnemingen heeft betrekking op pleisterende vogels. In het voorjaar werd 17% van de vogels als overtrekkend doorgegeven, in het najaar was dat 14%. De gemiddelde verblijfsduur van pleisteraars bedraagt in het voorjaar 2,7 dagen en in het najaar 4,5.

Dat er in het voorjaar meer Hoppen in Nederland worden gezien dan in het najaar, ligt aan het 'doorschieten' van naar het noorden trekkende vogels. Dit treedt vooral op wanneer de trek van Hoppen uit Afrika naar Europa samenvalt met krachtige zuidelijke of oostelijke winden. In het najaar is de kans op doorschieten klein omdat de belangrijkste

ste broedgebieden ver naar het oosten en zuiden liggen en de vogels in zuidelijke richting wegtrekken.

Veranderingen sinds 1978-83

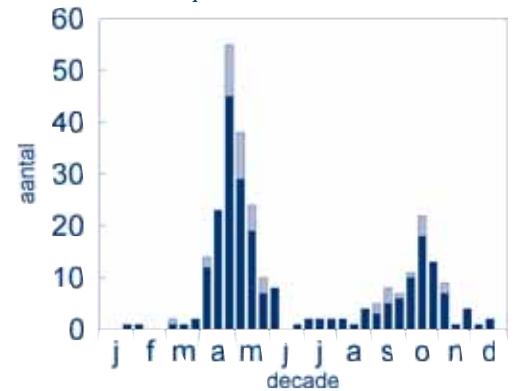
Een vergelijking met de SOVON-atlas uit 1978-83 laat opmerkelijke verschillen zien, al moeten enkele slagen om de arm worden gehouden omdat de waarnemingen anders zijn ingezameld. Het aantal voorjaarswaarnemingen was ten tijde van de Atlas hoger dan in de BSP-periode (figuur 2). Opmerkelijk is dat in de vijf jaar van de Atlas al een achteruitgang zichtbaar werd. In 1989-98 schommelden de voorjaarsaantallen zonder duidelijke trend. In het najaar werden in de Atlas-periode eveneens duidelijk meer Hoppen gezien dan in de tien BSP-jaren. Voorjaren met relatief weinig Hoppen waren die van 1979, 1989 en 1998, terwijl de voorjaren van 1980, 1981, 1993 en 1995 vrij veel waarnemingen opleverden. In het najaar was de soort relatief schaars in 1983, 1997 en 1998 en juist talrijk in 1980 en 1990. De afname lijkt zich in het voorjaar met name voor te doen in Drenthe en de zuidelijke Veluwe (figuur 3). In de kuststreek van Zeeuws-Vlaanderen tot en met de Waddeneilanden zijn Hoppen juist vaker gezien. Het najaar geeft een vergelijkbaar beeld te zien.

Waarnemerseffecten spelen zeker een rol, want in 1978-83 werden juist Drenthe en de Veluwe erg goed onderzocht. Omgekeerd wordt het kustgebied momenteel nog beter op zeldzaamheden uitgespit dan destijds. Toch kan dit niet het gehele verschil verklaren en is in ieder geval de achteruitgang in Drenthe realistisch (A.J. van Dijk). Behalve de verspreiding is ook het seizoenspatroon enigszins veranderd. In 1978-83 werden de meeste vogels gezien in mei, gevolgd door april. In de jaren negentig was het andersom. In het najaar worden Hoppen juist later gezien. De beste BSP-maanden zijn achtereenvolgens oktober en september, terwijl dit ten tijde van de Atlas augustus, september en oktober waren. Het lijkt er dus op dat Hoppen in het voorjaar vroeger arriveren en in het najaar later vertrekken. In combinatie met alle berichten over temperatuurstijging zet dit aan tot enige bespiegeling....

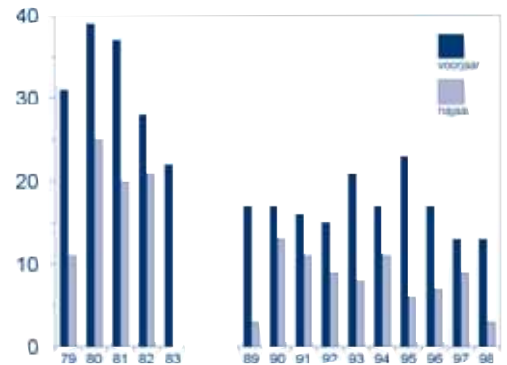
Arjan Boele & Erik van Winden

Figuur 1. Seizoenspatroon in 1989-98 (exemplaren per maanddecade). Blauw = ter plaatse, lichtblauw = overtrekkend.

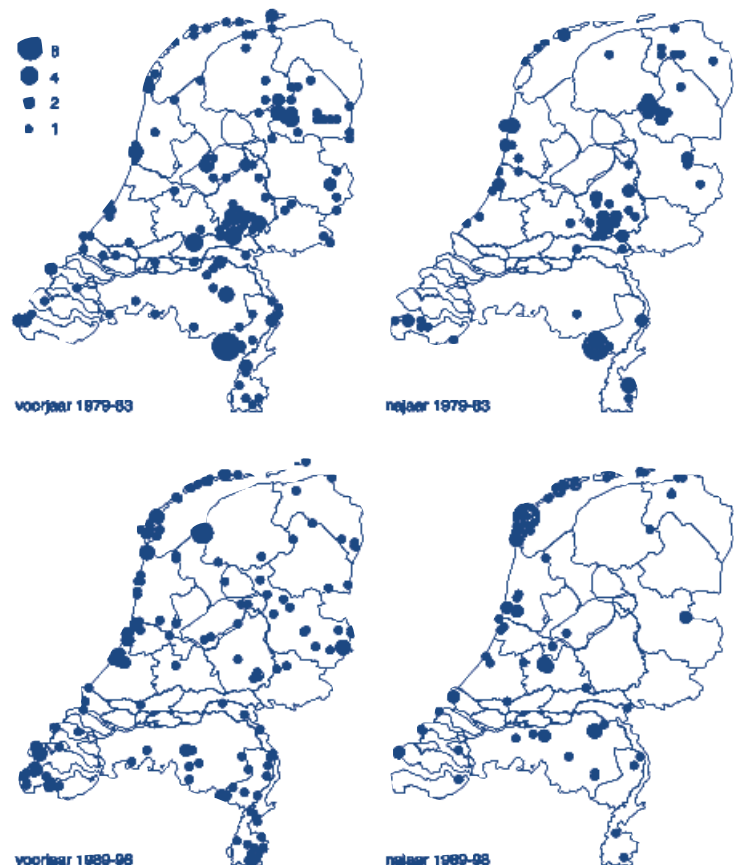
Figuur 2. Jaarlijks waargenomen aantallen in voor- en najaar in 1978-83 en 1989-98. Hierbij is het maximum per atlasblok per maand gesommeerd.

Veranderingen coördinatie

Na vijf jaren heeft Fred Hustings de coördinatie van het BSP overgedragen aan Arjan Boele, die vanaf nu het project zal trekken, samen met Erik van Winden. De lijst van contactpersonen in het vorige nummer van SOVON-Nieuws is inmiddels achterhaald. In Drenthe en op de Veluwe zijn nieuwe contactpersonen gevonden (met dank aan Michel Klemann en Bernd de Bruin voor hun inspanningen in het verleden). In Noord-Holland-Noord heeft zich nog niemand gemeld om Ko van Gent op te volgen.

Noord-Holland-Noord: vacant
 Friesland: Dick Schut
 Groningen: Theo Bakker
 Drenthe: Albert Hidding
 Twente: Bé van Kuik
 Overijssel-West: Vincent Martens
 Flevoland: Henny van den Heuvel
 Noord-Holland-Zuid: Patrick Bergkamp
 Zuid-Holland-Noord: Hans Westerlaken
 Utrecht: André van Kleunen
 Veluwe: Ton Drost
 Achterhoek: Erik Ernens
 Grote Rivieren: Peter Eekelder
 Zeeland: Alex Wieland
 Brabant-West: Peter Krijnen
 Brabant-Oost: Piet van den Hout
 Limburg: Ran Schols
 Zuid-Holland-Zuid: Hans Mom

Figuur 3. Verspreiding in Nederland (gecumuleerde maxima per maanddecade).

Tapuit: nieuwe LSB-soort

De Tapuit is zo schaars geworden dat we hem ingaande 2001 toevoegen aan de lijst van landelijk te tellen zeldzame broedvogels in het LSB (Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). Het gaat al tientallen jaren niet goed met deze dikschijter van heide en duinen, maar de laatste jaren is de afname zeer zorgwekkend. We mogen blij zijn als we op de Veluwe de 25 paren nog halen! In de Hollandse duinen en op de Brabantse heide is de stand ook gedecimeerd en in Limburg is de Tapuit vrijwel verdwenen. Op de Waddeneilanden en in Drenthe is de afname minder dramatisch, maar ook onmiskenbaar. Vergrassing, struik- en bosvorming en afname van het

konijn (minder nestholten en begrazing) spelen zeker een rol, mogelijk ook veranderingen in de wintergebieden aan de zuidrand van de Sahara. In het BMP-rapport 1998-99 wordt speciale aandacht aan deze soort besteed.

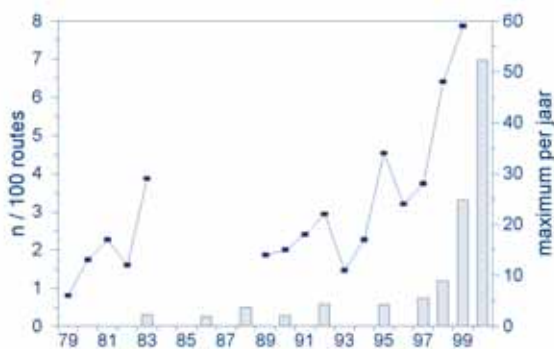
Aanwijzingen voor inventarisatie: Van half april tot eind juli, vooral vanaf half mei. Meest actief in de ochtend.

Methode: Waarnemingen van paar of individu in geschikt biotoop noteren, met nadruk op zang, balts, verdacht gedrag of alarm bij potentiële nestplaats zoals (konijnen)holten, voedseltransport en pas uitgevlogen jongen.

Interpretatie: Nestindicerende waarneming nodig; anders minimaal één territorium-indicerende waarneming in de periode 15 april-31 juli of minimaal één overige waarneming tussen 1 juni en 31 juli. Fusie-afstand 200 m.

Bijzonderheden: Pas op voor late doortrek, soms massaal in mei en tot begin juni; tevens voor vroege doortrek vanaf eind juli. Trekkers kunnen gepaard lijken maar zingen doorgaans niet en houden zich veelal op in ongeschikt biotoop (cultuurland); soms bakkeleien ze met lokale broedvogels. Bij twijfel de potentiële broedplaats meermalen bezoeken.

Formulier: Broedgevallen invullen op formulier voor zeldzame soorten, verkrijgbaar via de DC en/of het SOVON-kantoor (zie achterzijde SOVON-Nieuws). Geef plaats, atlasblok, KM-hok aan; vermeldt of het een vast telgebied gaat (met kaart van gebied) of een losse melding betreft. Uiteraard aantal paren en hoogste broedcode vermelden. Het Euringnummer is 11460.

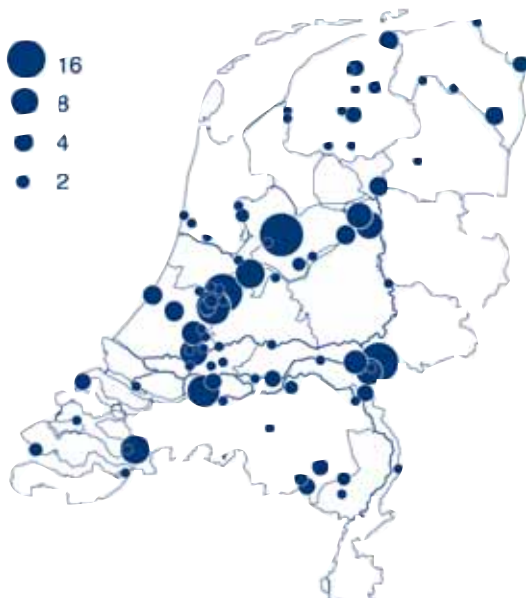

Figuur 1. Aantalsverloop van de Grote Zilverreiger. Met staven zijn de aantallen per 100 routes aangegeven tijdens de PTT-tellingen in december 1980-2000 (linker-as). De lijnen geven de aantallen uit het atlasproject voor winter- en trekvogels (1978-83) en het BSP-niet broedvogels (vanaf 1989) (rechter-as).

Grote Zilverreigers: Hollandse natuur steeds sierlijker

Afgelopen najaar ontstond er onder vogelaars de nodige onrust. Waar kwamen al die Grote Zilverreigers opeens vandaan? Nu houden we als SOVON-tellers al langer de vinger aan de pols en uit bijgaande figuren blijkt dan ook dat die grote aantallen niet zo maar uit de lucht kwamen vallen. De afgelopen tien jaar is de soort bijna jaarlijks talrijker geworden in ons land. Zowel het PTT als het BSP laten vanaf midden jaren negentig een sterk stijgende lijn zien (figuur 1). Afgelopen najaar past dus in dat beeld. Er werden weer meer vogels waargenomen en op veel plaatsen zelfs meerdere bij elkaar, zoals uit het kaartje blijkt (figuur 2). Een groot deel van de toename is vermoedelijk te schrijven op het conto van de broedpopulatie in de Oostvaardersplassen, waar liefst 10 paar broedden, en die samen 15-20 jongen grootbrachten (vliegtuigtellingen M.R.

van Eerden, RIZA). Tevens werden in Friesland en de Krimpenerwaard mogelijke broedgevallen vastgesteld. Aan het eind van het broedseizoen werden in de Oostvaardersplassen en omgeving tijdens de vliegtuigtellingen door het RIZA maximaal 41 vogels tegelijkertijd waargenomen. Tot in oktober waren de vogels daar aanwezig en de toename elders in het land vanaf november lijkt dan ook deels een resultaat van een exodus uit de Oostvaardersplassen. Opmerkelijk is dat veel van de vogels zich ophielden in gebieden die te boek staan als zogenaamde nieuwe natuur: Hilversumse Bovenmeent ten zuiden van het Naardermeer (max. 15 exemplaren), Millingerwaard in de Ooijpolder (16), Polder Maltha in de Biesbosch (9) en de Oostvaardersplassen (41). Dat zich ook buiten dit soort gebieden grotere groepen kunnen ophouden, bewijzen de aantallen in Polder Groot Wilnis (16) en de Woerdense Verlaat (11) alwaar de vogels foerageren langs sloten in veenpolderweiden.

Figuur 2. Voorlopige verspreiding van de Grote Zilverreiger in het najaar van 2000 weergegeven als maxima per locatie. Met dank aan Otto Overdijk die middels een oproep op Eurobirdnet-Nederland een groot deel van de gegevens verzamelde. Tevens werd informatie verwerkt van alle PTT-tellers.

Berend Voslamber

Hij is geen bioloog, maar boerenzoon. Hij woont op Wieringen maar is geboren in de Wieringermeer. Hij begon als drijver, maar werd beschermer in de breedste zin. Hij is een rustig en geduldig onderhandelaar, tot hij kwaad wordt. Guus van Duin sprak met vechter Wim Tijsen (42).

Ik kom uit de omgeving van Kreileroord. Als boerenzoon heb ik altijd wel wat met de natuur gehad. Vaak met de hond aan het struinen, en al heel vroeg begon ik met weidevogelbescherming. Een beetje een vrijbuiters.

Dus eieren rapen?

Nee, ik heb de kunst wel geleerd van een Fries die bij ons op het land kwam om te rapen, dat was daarna snel over. Hij kon aan het afvliegen van een Kievit zien hoeveel eieren hij had. Verdomme, dat wilde ik ook. Ze kregen me een keer zo gek om met een doos Kievitseieren naar de markt in Schagen te gaan, dan kan je een aardig zakentje verdienen. Ik heb ze nog aangeboden aan een wagen die kippeneieren verkocht, het lukte niet.

Je haalde ooit als jongste in Noord-Holland je jachtdiploma.

Ik ging tussen mijn elfde en twintigste altijd als drijver mee met een ploegje boerenjagers. Ik inventariseerde in voorjaar en zomer hoeveel Patrijzen en Fazanten er in het jachtgebied zaten en was een beetje het geweten van het clubje: "Jongens, niet te veel schieten, want volgend jaar willen we ook nog wat". Ik had net wat meer kijk op vogels dan zij. 'Wim, wat vliegt daar?'. Dat was dan een Goudplevier, terwijl zij dachten dat het een duif was. Ik jaagde zelf niet, had ook geen geweer.

En opeens had je er, net als Sir Peter - "I sold my guns" - Scott, geen zin meer in Precies. Een van de jagers schoot een keer een Watersnip. Hij zei dat hij hem ging opeten. Toen ik die man de week erna vroeg of de snip lekker had gemaakt, zei hij dat hij het de moeite van het slachten niet waard had gevonden en hem in de singel had gegooid, voor de hond.

Topppers

Wordt Nederland niet een beetje een dierentuin: ganzengedoogebieden, 150 gulden voor een gruttonest?

Dat klinkt misschien wel zo. Maar als de huidige ontwikkeling doorzet gaan aardappelboeren steeds vaker naar Rusland, boeren met vee en bollen naar Polen, of met hun lilies naar Estland. De grond is daar veel goedkoper. Dus moeten wij hier in Nederland ons best blijven doen, omdat het gevolg van deze ontwikkeling zal zijn, dat we in Europa nog veel meer gaan verkloten. Een Tureluur die eerst in Nederland broedde en vervolgens naar het oosten verkast, zal misschien wel denken: verdomme daar komt die boer alweer!

Je draagt de beschermingsboodschap ook waarlijk uit.

Ja, dat doe ik graag. Je moet wel een ontzettend groot hart hebben, want je krijgt ook met teleurstellingen te maken. Maar als je in allerlei overlegstructuren raakt, haal je toch je successen wel binnen. En dan vlucht ik niet voor problemen. Ik vind dat je moet infiltreren. Ik ben tien jaar geleden in de landinrichtingscommissie van Wieringen gekomen. Maar toen was

Je wierp je op de bescherming

Ik ben boekhouder en systeembeheerder geweest, getrouwd, kinderen, half jaartje overspannen thuis, toen ik in de bibliotheek De Meerkoet tegenkwam, het orgaan van de vogelwerkgroep Wierhaven. Ik ben lid geworden en ging meteen mee naar Vlieland, met toenmalig voorzitter Petrus C. Meijer. Daar kwam ik er achter dat ik eigenlijk geen donder van vogels wist, dus was het helemaal opnieuw beginnen. Ik ben de persberichten voor Wierhaven gaan doen en raakte steeds meer betrokken bij de natuur in de kop van Noord-Holland.

Ik ben ook nog voorzitter van de vogelwerkgroep geweest. Uiteindelijk kon ik gaan werken voor de Agrarische Natuurvereniging Waterland, als weidevogelconsulent en -coördinator. Er lopen daar ruim 400 vrijwilligers rond en 270 boeren die weidevogels beschermen.

Mond- en klauwzeer, dus niemand de wei in.

Er zijn normaal gesproken jaarlijks 10.000 nesten, waarvan 10 à 20 procent daadwerkelijk wordt beschermd. De Kieviten beginnen nog wel een keer opnieuw als het misgaat, maar de Tureluurs en Grutto's doen dat bijna nooit als ze eenmaal een keer verrot gemaaid zijn. Het surplus waaraan je normaal bescherming biedt, zal misschien dit jaar niet opgroeien. In het ergste geval inventariseren we vanaf de weg en geven dan globaal op plattegrondjes de posities van wat nesten door. Een echt noodscenario. Ook Sovon vindt dat weidevogelbescherming een onderdeel van de bedrijfsvoering is geworden. Bovendien raken op deze manier veel burgers bij natuur in het boerenland betrokken. Als we niet zouden beschermen zou de stand nog verder kelderen.

de grote slag over de verdeling van de relatienotagebiedjes eigenlijk al geslagen. Achteraf had ik er vijf jaar eerder bij willen zijn, dan had ik nog meer invloed kunnen hebben op waar de reservaten en de beheersgebieden en natuurontwikkeling hadden moeten komen. Ik ben tegen dat postzegelachtige van hier wat natuur en daar een intensieve boer. De Wieringermeer en de Noordkop, het wordt één en al bollen. Een oprukkende woestijn, vanuit de duinen naar het oosten. Al die landerijen worden omgezet, al die graslanden in de Zijpe. In de polder Koegras is geen koe meer te bekennen, en gras is er ook niet meer. De Wieringermeer dreigt dezelfde kant op te gaan. Het is doodzonde van de enige Zuiderzee-polder die we hebben.

Hoe kan je tot een goede combinatie komen?

Hier op Wieringen, het oude eiland, blijft het kleinschalig en relatief kruidenrijk groen, hoewel het niet overal als zodanig op de kaart staat. De provincie Noord-Holland wil de kleinschalige boeren hier nog wel de helpende hand reiken, ook al doordat het aan de Waddenzee grenst. Maar de Wieringermeer is voorbestemd als een intensief bollengebied. Daar zitten nu veel steltlopers, ganzen en Kleine Zwanen. Van de laatste soort zelfs 1500 exemplaren, zes procent van de wereldpopulatie. Deze winter heeft de vogelwerkgroep voor de boeren een avond over Kleine Zwanen gehouden en een prijs uitgereikt voor de 'meest zwaanvriendelijke' boer, aan de hand van het aantal aflezingen dat we er deden. Je moet boeren vooral warmhouden en -maken voor de natuur.

Kleine Zwanen, je favoriete soort. Welke is de leukste?

Sligo, rechts geel YXH, die nu al twee jaar achter elkaar een Rietgans bij zich heeft gehad vanuit Siberië. Eerst waren ze altijd met zijn drieën, maar toen Sligo een gezin had gesticht, bleef dat beest erbij. Sligo, zijn vrouw, de drie jongen, en die Rietgans. Die moet dus ook in de zomer bij ze gezeten hebben. Die gans is volledig geïntegreerd. Hij pikte zelfs in de staart van Sligo's vrouw als ze ergens anders heengingen en moeders niet snel genoeg reageerde: wakker worden! Soms vloog ie even met een groepje Rietganzen mee, dan zag je hem twijfelen, maar meestal was hij in no time weer bij de jonge zwanen terug. Ze trokken ook met elkaar naar Engeland.

Wat doe je voor Sovon?

Ik zit nu ruim twee jaar in de ledenraad, als vertegenwoordiger van het district en de samenwerkende vogelwerkgroepen Noord-Holland. We hebben nu onder meer een discussie over Sovon-Nieuws. De heel oude waarnemers kregen het nog gratis en de actieve vrijwilligers van na 1997 voor een gereduceerd tarief. Dan heb je nog een groep niet-actieve waarnemers, die het tegen de kostprijs krijgt. Dat is veel te ingewikkeld en kost meer aan administratie dan dat het geld oplevert. Laat iedereen nou gewoon 10 euro lappen. Dat blad wordt toch steeds leuker, daar mag je best geld voor over hebben. Maar men was op kantoor een beetje huiverig geworden omdat er 'wat geluiden' waren binnengekomen dat mensen hun werk voor Sovon zouden stoppen. Maar hoeveel zijn dat er. Twee, drie?

Maar ze betalen abonnementsgeld aan een particuliere organisatie.

Commerciële bureaus doen nu zelfs al oproepen om waarnemingen van Purperreigers gratis op te sturen.

Zolang dat als doel heeft om natuur te beschermen heb ik er weinig problemen mee. Volgens mij zijn het toch vooral bevlogen idealisten, geen jongens die voor het grote geld gaan. Wierhaven heeft samen met Alterra en bureau Waardenburg de invloed van windmolenparken in de ganzen- en zwanengebieden en op de trek van de Zwarte Sterns onderzocht. Dan merk je hoeveel vrije tijd die jongens daar in steken. Waar ik wel tegenstander van zou zijn, is als een of ander duur flutbureau even snel een rapportje maakt, 1500 piek voor een dag rekent, en het uiteindelijk niet de kwaliteit heeft die bijvoorbeeld Sovon levert.

De windmolens spelen een belangrijke rol in deze regio.

Er staat er een op de kop van de Afsluitdijk. De Zwarte Sterns die 's zomers dagelijks tussen IJsselmeer en het Balgzand pendelen blijken er keurig omheen te vliegen. Landschappelijk gezien blijft het natuurlijk een ramp.

Tien jaar geleden sloten we een overeenkomst met Nuon - toen nog de PEN - de gemeente Wieringermeer en de provincie. We hadden een vogelvriendelijker alternatief windplan bedacht, dat zelfs meer megawatt opleverde, en sloten een deal: één windturbine-lijntje midden in het ganzen- en zwanengebied. In twee etappes bouwen, te beginnen met

2 kilometer. Voor, tijdens en na de aanleg monitoren, kijken wat het effect is - want zulk onderzoek is er nog niet voor ganzen en zwanen gedaan. Na tien jaar bleek opeens dat men van die afspraak niks meer wist, de gemeente noch Nuon, terwijl we met dezelfde vent om tafel zaten als tien jaar geleden. We zijn naar de Raad van State gestapt en de vergunning is nu al meer dan een jaar geschorst.

En dan kun jij kalm blijven?

Ja. Af en toe geef ik wel even vol gas, zodat ze toch weer even weten dat ze ons niet zo maar aan de kant kunnen schoffelen. Maar na die tijd moet je elkaar weer recht in de ogen kunnen kijken. Ik zit heel vaak in procedures namens de vogelwerkgroep. Als je een netwerk hebt van tellers, dan blijkt dat je met de gegevens van Sovon heel veel goeds kunt doen, dat is hun kracht. Ondertussen heeft de gemeente Wieringermeer bedacht nog een windmolenpark te gaan bouwen, een testpark van het Energie Onderzoekcentrum Nederland voor de toekomstige windmolens op zee. Er staat nu één windturbinelijn, daar zitten de Kleine Zwanen 75 meter vandaan, ze vliegen er nota bene spontaan naartoe, terwijl ze overal heen kunnen. Maar de ganzen zijn veel verstoringgevoeliger, die zullen er waarschijnlijk meer last van hebben. Maar zeker weten doen we dat niet. Twee windmolenparken dus in plaats van één. We hebben al onze telgegevens aan Waardenburg en het ECN gegeven. Uit de risicoanalyse voor de plaatsing kwam relatief weinig negatiefs. Uiteindelijk hebben we er een onderzoek uitgesleept, het maximaal haalbare. Deze winter - voor plaatsing - is er met behulp van radar 's nachts gekeken hoe ganzen, zwanen en eenden het gebied gebruiken. Na de plaatsing wordt dat weer gedaan. Dan ligt er straks tenminste een gedegen rapport voor de rest van Nederland, want in alle grootschalige landbouwgebieden zullen er nog veel meer aanvragen voor windturbines komen en dus problemen voor steltlopers en ganzen en zwanen ontstaan. Dat hebben we dan gewonnen, en het ECN kan zich natuurlijk niet veroorloven dat hun testpark voor groene energie straks een gehaktmolen voor ganzen en zwanen wordt.

Echte irritaties?

Dat bijvoorbeeld zo'n vent van het Nuon er onderuit probeert te komen dat wij een afspraak hebben gemaakt. Heel amicaal doen en dan ook nog

zeggen dat hij niet had gedacht dat we het zo ernstig zouden nemen. Eigenlijk een beetje badinerend tegenover al die vogeltellertjes, van "het zal toch wel meevallen allemaal". Dan denk ik "verdomme, l..., je hebt nota bene destijds zelf die notulen opgesteld. Flikker op."

Nog nieuws uit Den Oever?

Bij 'de bak', waar in 1998 een Terekruiter zat, gaat de situatie helemaal veranderen. Er komt een parkeerhaven voor mossel- en kokkelvisers. We hebben geprotesteerd en daar komt nu compensatie voor. Het schor krijgt een beheerder en bebording, tegen de toeristen, motorcrossers en hondenuitlaters. Een gedeelte van het slib uit de bak is verplaatst naar het noorden, zodat daar een nieuwe plek ontstaat. Er komt ook een broedeiland voor onder meer Visdieven, en een schuilhut op de oude pier.

Een schuilhut, beter dan dat geval bij het Balgzand?

Ik snap ook niet waarom Vogelbescherming hem daar ooit heeft neergezet. Hij is eigenlijk meer gemaakt voor toeristen om toch even te ervaren dat ze langs één van de mooiste vogelgebieden van Europa komen. Hij staat echt op de slechtste plek van Nederland. Bovendien begint het slik steeds verder op te rukken in die hoek, dus de vogels staan steeds verder weg. Werkelijk alles zit ver. Je ziet er geen moer, maar het licht is er altijd goed, dat wel.

Guus van Duin

In deze rubriek praat Guus van Duin, journalist bij Trouw en enthousiast vogelaar, met toppers uit het buitengebied: mensen die in de eigen regio op allerlei fronten bezig zijn met de coördinatie van tellingen, bescherming of onderzoek. Want echt, ze bestaan: de spinnen in het vogelweb.

De Vlinderstichting, SOVON Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland

werken samen bij het beheer en de ondersteuning van hun computersystemen. De drie organisaties zijn op zoek naar

een systeembeheerder

voor 24 uur per week (0,6 FTE)

Deze medewerker maakt deel uit van een team van drie systeembeheerders en komt in dienst bij De Vlinderstichting.

Functie-inhoud:

- eerstverantwoordelijke voor het beheer van het computernetwerk De Vlinderstichting (30 gebruikers);
- medeverantwoordelijk voor het beheer van de computernetwerken van SOVON Vogelonderzoek (50 gebruikers) en Vogelbescherming Nederland (60 gebruikers);
- adviseert en ondersteunt gebruikers van deze netwerken;
- medeverantwoordelijk voor de implementatie van nieuwe ontwikkelingen op automatiserings- c.q. netwerkgebied.

Functie-eisen:

- in staat alle voorkomende beheers- en ondersteuningstaken zelfstandig en in samenwerking met de andere systeembeheerders uit te voeren;
- ervaring met Windows NT-netwerken, alsmede met de belangrijkste officepakketten (Microsoft, Corel) en besturingssystemen (o.a. Windows 95/98);
- kennis van hardware op het gebied van PC-netwerken en datacommunicatie;

- kennis van interne en externe data communicatie (intranet- en internet-toepassingen);
- kennis van financieel-administratieve computertoepassingen (bijvoorbeeld Exact, Accountview) en Geografische Informatiesystemen (GIS) strekt tot aanbeveling;
- een automatiseringsopleiding en voldoende praktijkervaring op HBO-niveau;
- zowel in teamverband als zelfstandig kunnen functioneren.
- servicegerichte instelling; duidelijk beeld van de eigen verantwoordelijkheden;
- in staat en bereid werkzaamheden op verschillende locaties te verrichten (Beek, Wageningen en Zeist), waarbij de nadruk ligt op Wageningen.

Wij bieden:

- een afwisselende baan bij drie moderne natuurbeschermingsorganisaties;
- een aanstelling voor 24 uur, voorlopig voor een jaar, met uitzicht op verlenging;
- functieschaal 8 (maximaal f 5.548,-) per maand bij een full-time aanstelling.

Nadere informatie over de aanstelling kan worden verkregen bij de heer J.G. van der Made, directeur van De Vlinderstichting, tel. 0317 467346. Uw schriftelijke sollicitatie met curriculum vitae kunt u voor 21 mei 2001 richten aan de sollicitatiecommissie systeembeheer, p/a De Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM Wageningen.

Amsterdamse Vogelhistorie

Begin januari verscheen een speciale eeuwuittgave van De Gierzwaluw: Amsterdamse Vogelhistorie, samengesteld door Ruud Vlek. Hierin wordt de balans opgemaakt van de vogelstand in en om Amsterdam. Chronologisch is gereconstrueerd wanneer welke vogelsoorten deel gingen uitmaken van de avifauna van Groot-Amsterdam, en of het blijvertjes waren of niet. Naast het eigen historisch archief van de Vogelwerkgroep Amsterdam werden de meest uiteenlopende bronnen geraadpleegd,

van archeologische vondsten via gemeentelijke archieven tot museumcollecties toe. Het overzicht in A4-formaat (92 pagina's) is verlichtigd met tal van illustraties, waaronder details van schilderijen en onthullende foto's van bekende vogelaars in jeugdiger tijden.

Exemplaren zijn te bestellen door overmaking van f 25,- (inclusief verzendkosten) op girorekening 5395861 t.n.v. Ellen de Bruin (secretaris) onder vermelding van "eeuwspecial".

De BMP-er ontleed

Ziehier de belangrijkste resultaten van de enquête die SOVON afgelopen zomer steekproefsgewijs hield onder 450 waarnemers die meedoen aan het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Zo'n 169 waarnemers (ruim 1/3 deel) namen de moeite om de enquête in te vullen en terug te sturen. Daarvoor onze hartelijke dank. Onder de inzenders werden tien EBCC-atlassen van de Europese vogels verlost. De winnaars hebben het boek al ontvangen.

Uit de resultaten hebben we een gemiddelde BMP-er samengesteld: een hoger opgeleide, full-time werkende man tussen de 41 en 50 jaar wonende in Noord-Holland of Gelderland. Hij inventariseert al 5 tot 10 jaar een natuur- of bosgebied, is over het algemeen zeer tevreden met de informatievoorziening vanuit SOVON, maar nog niet meteen bereid om (ook) andere gebieden te

inventariseren (stad en agrarisch gebied). Een van de aanleidingen om een enquête te houden onder de BMP-waarnemers is de wens van SOVON om een meer representatief beeld te krijgen van de Nederlandse broedvogels. Nu ligt de nadruk – niet helemaal onlogisch – vooral op de vogelrijke natuur- en bosgebieden. Het is echter belangrijk om ook minder vogelrijke gebieden te inventariseren om een statistisch verantwoord beeld te krijgen. In de enquête werden hiervoor drie mogelijkheden gesuggereerd:

- nieuwe proefvlakken aan waarnemers toewijzen door SOVON (37% voor, 37% tegen)
- onderbrengen van minder populaire gebieden bij Vogelwerkgroepen (37% wil hier aan meewerken, 39% niet)
- minder populaire gebieden minder arbeidsintensief onderzoeken (57% wil hier aan meewerken, 28% niet).

Tenminste 37% van de geënquêteerden wil dus meewerken aan het verbeteren van het BMP-project! Tijdgebrek bleek overigens vaak de reden om niet meer te kunnen doen. Met de uitkomsten van de enquête kan SOVON de komende tijd aan de slag, onder andere om het BMP verder te verbeteren. De uitgebreide vragenlijst leverde nog meer waardevolle informatie voor SOVON op. Zo blijkt de vergrijzing van het waarnemersbestand – volgens de uitkomsten van deze enquête – wel mee te vallen en is nog niet iedereen op de hoogte van het bestaan van de SOVON-homepage (en dat terwijl deze de afgelopen maand toch ruim 2500 keer bezocht is!). We willen op deze plek nogmaals alle waarnemers die de moeite hebben genomen om de enquête in te vullen hartelijk bedanken!

Ooievaars

Vogelbescherming Nederland heeft een themanummer van Vogelnieuws rond de Ooievaar uitgebracht. In 1969 startte Vogelbescherming Nederland met de herintroductie van Ooievaars in Nederland. Aanvankelijk leek dat tevergeefs: eind jaren tachtig was de Ooievaar zo goed als uitgestorven in ons land. Vanaf 1990 neemt het aantal vrijvliegende paren echter sterk toe, tot ongeveer 380 nu.

Oorzaken van achteruitgang waren vooral fluctuaties in sprinkhanenplagen in de overwinteringsgebieden, intensivering van de landbouw en grondwaterpeilverlaging in Nederland, aanvaringen met electriciteitskabels (vooral met het uitbreidende net in Frankrijk) en verminderde reproductiviteit door verslechterende conditie.

Dynamische riviersystemen, vernatting in een aantal gebieden, kortom natuurherstel blijkt voor de Ooievaar nu al zijn vruchten af te werpen. In tegenstelling tot wat algemeen bekend wordt geacht: 'Ooievaars leven van kikkers', blijken veel Ooievaars toch vooral te overleven op regenwormen.

Intussen heeft de Zwarte Ooievaar in Luxemburg en België als broedvogel weer vaste grond onder de voeten gekregen. Of deze soort ook in de Nederlandse broedvogelatlas van 2027 een prominente plaats zal krijgen?

BMP- cursusnieuws

Afgelopen twee jaar schreven we al regelmatig over deze nieuwe activiteit van SOVON. Nog even kort samengevat: samen met het IVN heeft SOVON een cursus van 12 dagdelen opgezet met als doel de cursisten in te wijden in de methodiek van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en als het even kan als BMP-waarnemer actief te worden. In 2000 draaide de cursus voor het eerst in Drenthe in nauwe samenwerking met de Werkgroep Avifauna Drenthe (WAD). 21 enthousiastelingen gingen aan de slag met theorie maar vooral in de praktijk.

Uit de evaluatie bleek -gelukkig!- dat de cursus gedegen in elkaar zit. Wel is er een behoorlijk hoog instap-niveau van de cursisten vereist. Zo moeten de cursisten 50 vogelsoorten op zicht en zang kunnen benoemen. Zeer positief is dat nagenoeg alle cursisten dit jaar een eigen BMP-proefvlak gaan doen! Al met al gaf de evaluatie alle reden om met de cursus door te gaan. Daarnaast is een voorstel voor een voorbereidende cursus opgesteld en is SOVON naarstig op

zoek naar fondsen en/of sponsors voor de broodnodige financiering hiervan. De inzet is dat de BMP-cursus jaarlijks op vier plaatsen in het land gaat draaien. De bedoeling is dat vogelwerkgroepen zelf de cursus organiseren, waarbij SOVON ondersteunt als vraagbaak in de voorbereiding en als leverancier van de cursusopzet en -mappen. Bovendien kan SOVON desgewenst enkele theorie-avonden verzorgen.

Dit jaar draait de cursus opnieuw in Drenthe (WAD), in Alkmaar (VWG Alkmaar e.o.) en in Flevoland (SOVON). Wie volgt in 2002? Het is handig om vroegtijdig met de voorbereiding van een BMP-cursus te beginnen, vraag dus nu meer informatie bij Harvey van Diek of Carolyn Vermanen.

Inventarisatieperikelen

Ervaringen met Spreeuwen-inventarisatie in stedelijk gebied

In 1999 begon ik met het Broedvogel Monitoring Project-Stadsvogels (BMP-S) in mijn woonomgeving, een woonwijk van Culemborg in de Betuwe. Mijn plot bestaat uit rijtjeshuizen en twee-onder-een-kap woningen, kleine stadstuinen en enkele snippers openbaar groen. BMP-S is een aangepaste, enigszins vereenvoudigde versie van BMP. Zo is het aantal bezoeken geringer (5 in plaats van minstens 8), zijn bezoeken later op de dag toegestaan en kunnen bij de Spreeuw speciale nestentellingen worden uitgevoerd.

Tijdens het veldseizoen vermoedde ik al dat de uitwerking van de gegevens lastig zou worden. Spreeuwen bleken na het uitvliegen van de eerste legfels op 10 mei nog een fors aantal tweede legfels te produceren. In de BMP-handleiding staat dat inventarisatie na het massaal uitvliegen van de jongen rond 20-25 mei zinloos is. Dit strookte niet met mijn ervaring, want 25% van de spreeuwenterritoria was van na de uitvliegdatum. In 2000 besloot ik ter vergelijking op dezelfde wijze als in 1999 te inventariseren en daarnaast nesten te tellen. Op grond van mijn ervaringen doe ik enkele voorstellen voor het aanscherpen van de BMP-criteria van de Spreeuw.

Veldwerk

De bezoeken in beide jaren werden strak gepland en weken slechts 0-3 dagen van elkaar af (alleen bezoek eind maart 2000 viel negen dagen later, doordat er nog nauwelijks Spreeuwen waren). In 2000 is tweederde van het gebied speciaal op (succesvolle) nesten onderzocht aan de hand van roepende jongen en voedsel invliegende ouders.

Territoria karteren versus nesten tellen
Het aantal territoria in 2000 volgens BMP-S was 31 en het aantal nesten dat tijdens het speciale onderzoek (in hetzelfde deelgebied) werd gevonden: 30. In zeven territoria ontbraken aanwijzingen voor jongen. Met BMP worden deze territoria gewoon meegenomen terwijl je die mist bij nesten tellen. Andersom zijn zes nesten gevonden op plekken waar met BMP geen territoria zijn vastgesteld. Alle andere nesten konden worden ingepast in reeds onderscheiden territoria. Het totale aantal territoria zou dan op 37 komen. Door speciaal nesten te tellen in 2000 en niet in 1999 was de werkwijze in beide jaren echter niet gelijk, en dat is niet overeenkomstig de BMP-werkwijze. Op het formulier heb ik dan ook 31 paren ingevuld, dus op basis van de territoria en toevallig gevonden nesten tijdens de vier bezoeken (voor 31 mei). Altijd nesten zoeken is volgens mij ook geen goede optie omdat het aantal gevonden nesten sterk wordt beïnvloed door de tijdsinvestering en de keuze van de teldatum ten opzichte van het massaal uitvliegen van de nesten. In 2000 werden per bezoek 14-29 nesten gevonden (tabel 1), zeer variabel, want som-

mige nesten registreer je niet altijd (nestjongen zijn bijv. stil). Ik stel daarom voor om te stoppen met de mogelijkheid om BMP-gegevens aan te vullen met nesten-tellingen.

Uitvliegdata

In 1999 vlogen de jonge Spreeuwen uit omstreeks 10 mei, in 2000 omstreeks 20 mei. Gallagher (De Spreeuw; Het Spectrum, Utrecht, 1978) noemt vergelijkbare jaarlijkse verschillen per gebied. Daarnaast zijn er soms opvallende verschillen per regio. Zo blijken Spreeuwen in Zuidwest-Nederland vaak twee weken eerder uit te vliegen dan die in Oost-Nederland. In Drenthe vlogen Spreeuwen in 1999 pas rond 20 mei uit en in 2000 rond 22 mei, een verschil van 10 resp. 2 dagen met Culemborg. Bij BMP-S, met maar twee bezoeken in mei, kan een enkel bezoek meer (in geval van laat uitvliegende jongen) of minder (bij vroege uitvliegers) behoorlijk van invloed zijn op het totaal aantal gevonden spreeuwenterritoria. Verder kunnen zich problemen voordoen met tweede broedsels. Een vaste datum waarna Spreeuwen niet meer geïnventariseerd mogen worden, heeft de voorkeur. De datum oprekken naar 31 mei (tevens de einddatum voor territoria tellen) is volgens mij beter. Dan heb je verreweg de meeste eerste broedsels te pakken, terwijl tweede broedsels uit de boot vallen (ze worden uiteraard niet meegeteld omdat je dan te hoog uitkomt).

Fusie-afstand.

Opvallend is dat Spreeuwen alleen dichtbij hun nestholte territoriaal

Tabel 1. Data waarop nesten gevonden zijn tijdens de speciale nestentelling. Op 22 mei werd in een deelgebied met 23 bekende nesten nog 1 nest gevonden, 22 waren uitgevlogen. Uitvliegdatum was ongeveer 20 mei.

datum	gevonden nesten	nest bekend, geen activiteit	nieuwe nesten	totaal cumulatief
11/5	14	-	14	14
12/5	19	4	9	23
14/5	29	1	7	30
16/5	26	4	-	30
18/5	19	11	-	30

gedrag of - in geval van jongen - afleidingsgedrag vertonen dan wel alarmeren. Het is zelfs zo dat ik ze dit niet heb zien doen buiten een straal van 50 m van hun nestplaats. Zingende mannetjes heb ik nooit verder dan 20 m van de nestholte zien zitten. Als het territoriaal gedrag zich ook bij de boombewonende Spreeuwen in zo'n kleine straal rond het nest afspeelt (en die indruk heb ik) zou de huidige fusie-afstand van 200 m veel te groot zijn. Deze zou dan terug kunnen naar maximaal 50 m.

Conclusies

Naar aanleiding van mijn Culemborgse ervaringen zou ik de criteria voor BMP voor de Spreeuw als volgt willen aanscherpen:

- Datumgrens van 31 mei instellen, waarna Spreeuwen niet meer geïnventariseerd mogen worden
- Specifiek nesten zoeken als aanvullende waarneming niet toestaan (toevallige vondsten wel meenemen)
- Fusie-afstand (althans in stedelijk gebied) verminderen tot maximaal 50 m.

Annette van Berkel

Foto: A. C. Zwaga

Opmerkingen Arend van Dijk (coördinator BMP)

BMP-Stadsvogels is een vereenvoudigde variant van het reguliere BMP, met als doel ook uit het (bij vogelaars impopulaire) stedelijke gebied informatie te krijgen. Met deze vereenvoudiging loop je tegen de grenzen van de BMP-methode aan. Een deel van de bevindingen van Annette is hierop terug te voeren. Dat de aantallen gevonden nesten en territoria in een gebied verschillen is een bekend fenomeen, zeker wanneer alleen gekeken is naar succesvolle nesten (de mislukte nesten zijn immers niet geteld). Speciaal nesten-tellen zoals bij de Spreeuw is in het BMP in feite een zwakte-bod, want het is niet goed te standaardiseren (hangt van inspanning en teldatum af). De voorstellen tot aanscherpen van de richtlijnen BMP-S zijn zeker het overwegen waard. Meer informatie van de Spreeuw, ook uit andere landschappen, is evenwel gewenst.

Bij SOVON stellen we ons op het standpunt dat, indien nodig, we ongeveer eens in de tien jaar criteria in de broedvogelhandleidingen kritisch beschouwen en zondig aanpassen. De BMP-handleiding valt dat omstreeks 2005 te beurt. Houdt dus voor de vergelijkbaarheid de huidige richtlijnen aan.

Uit het onderzoek van Annette blijkt overigens opnieuw hoe leuk het BMP is en waar je zoal tegenaan kunt lopen, zeker wanneer je in detail gaat kijken. En dat in een stadspot, rondom het eigen huis! Misschien een aansporing voor anderen om ook een BMP-proefvlak te gaan starten in een dorp of stad. Handleiding en andere informatie liggen bij SOVON klaar.

Ledenraadsleden SOVON per 1-4-2001

Naam	Straat	Postcode	Plaats	Telefoon
P. van den Akker	Bernhardstr 11	7491 EA	DELLEN	(074) 376 4873
A.J. Boonstra	Adm Helfrichstr 71	7772 BZ	HARDENBERG	(0523) 26 8383
J.P.F. Bos	Asterstr 193	6708 DP	WAGENINGEN	(0317) 42 4112
F. van den Brink	Diergaarderstr Z 25 a	6105 CA	MARIA HOOP	(0475) 30 1986
E.J. Bunschoke	Saffierstr 40	9743 LJ	GRONINGEN	(050) 571 6144
T. van den Dorpe	v Humboldtstr 30	3514 GP	UTRECHT	
R. Drewes	De Hilde 44	9472 WG	ZUIDLAREN	(050) 311 2382
G.F.C. van den Ende	Oesterstr 77	4301 ZL	ZIERIKZEE	(0111) 41 4831
H. Engelmoer	P Langendykstr 46	8914 AH	LEEWARDEN	(058) 215 2393
S. Geelhoed	L Springerln 300	2033 TH	HAARLEM	(023) 533 3045
R.W. Goldbach	Hollandseweg 159	6705 BC	WAGENINGEN	(0317) 42 5579
A. Hottinga	Kerkwg 10	8193 KK	VORCHTEN	(0575) 56 8400
P.J. van den Hout	Burg. Suijsstr 65	5037 MC	TILBURG	(013) 467 7376
J. Jonker	Butewei 16	8408 HC	LIPPENHUIZEN	(0513) 46 4852
A.E.J. de Kleine	Ysselkd 76	8261 AH	KAMPEN	(038)3315357
A. van Klinken	Grachtwal 5	9751 TL	HAREN GN	(050)5347059
E.H.J. Kok	Sysjespeergaarde 20	3824 BG	AMERSFOORT	(030)2588591
R.A. Kole	Torenvalk 22	3752 SK	BUNSCHOTEN	(033)2992408
			SPAKENBURG	
N.D. Kwint	R v Gelreln 22	6957 BE	LAAG SOEREN	(0313) 61 9236
J.G.M. van de Laar	Doorvaartstraat 45 a	6443 AP	BRUNSSUM	(045)5273211
G. Maatkamp	Molendijk 52	3248 BB	MELISSANT	(0187) 60 1537
P. Milders	L de Colignyln 115	3062 HD	ROTTERDAM	(010)4522665
L. Nagelkerke	Heusdenhoutsestr 218	4817 WG	BREDA	(076)5717223
E.S. Nauta	Oude Goorsewg 15	7478 SC	DIEPENHEIM	(0547) 35 1592
E.D.H.J. Oosthof	Zwiepsewg 10	7241 GT	LOCHEM	
G.L. Ouweneel	Lyster 17	3299 BT	MAASDAM	(078) 676 2198
R. Penninx	Vluwakkers 41	9468 HE	ANNEN	(0592) 27 2808
W. Poelmans	Schout Backstr9	5037MJ	TILBURG	(013) 468 8568
M. Schildwacht	Beukendaal 3	2831 VA	GOUDERAK	(0182) 37 9095
E.C. Smith	V Stuivenbergwg 4	6644 AB	EWYK	(0487) 52 2462
H. Tamerius	Mierlostraat 58	6844 DZ	ARNHEM	(026) 381 0625
W. Tijssen	De Dolven 39	1778 JP	WESTERLAND	(0227) 59 3095
C. de Vaan	Vijverln 132	6822 HG	ARNHEM	(026) 442 8329
F. van Vliet	Bassingracht150	1781 CK	DEN HELDER	(0223) 61 5343
H.J. de Vos	Burg de Bruynstr34	7006 AW	DOETINCHEM	(0314) 34 1275
R. van Westrienen	Eeshof 3	6715 DL	EDE GLD	(0318) 64 2665
C. Witkamp	Den Engh 34	3461 GN	LINSCHOTEN	(0348) 42 5096
G.J.C. van Zuylen	Heicop 7	3628 AD	KOCKENGEN	(0346) 576147

Uit de veren

Marian Ciésłak & Bolesław Dul 1999. Atlas Piór Rzadkich Ptaków Chronionych. Instytut Ochrony Srodowiska, Warszawa. Ziehier de titel van een Poolse atlas met kleurenfoto's van veren. Dit boek gaat nu een opvolger krijgen met veren van Europese roofvogels en uilen: *Guidebook for identification of feathers of European birds of prey and owls (Falconiformes and Strigiformes)*.

Hiervoor zijn de auteurs op zoek naar slagpennen, handpennen en staartpennen van roofvogels/uilen die niet in Polen broeden, zeldzaam zijn in Centraal-Europa of afwijkende kleuren en patronen hebben. Gevraagd worden o.a.: Grijs Wouw, Europese gieren, Steppenkiekendief, Balkansperwer,

Arend- en Ruigpootbuiserd, Steppen-, Keizer-, Havik- en Dwergarend, Gier-, Saker-, Lanner- en Roodpoot-, Eleonora- en Kleine Torenvalk, Sneeuw-, Lapland-, Sperwer-, Dwergoor-, Ruigpoot- en Dwerguil.

Voeg zo volledig mogelijke informatie over de vogel bij de veer. Als u veren in een enveloppe of pakje verstuurt dient daar op te staan: Wetenschappelijke uitwisseling/scientific exchange/Wymiana naukowa - CITES, art. 7, PL001.

Het adres luidt: dr. Marian Ciésłak, Nature and Landscape Conservation Department, Environment Protection Institute, Krucza 5/11, 00-548 Warszawa, Poland. Tel. (48-22)629-52-64, fax. (48-22)629-52-63.

Wat is er aan de hand met de broedvogels in de polderbossen?

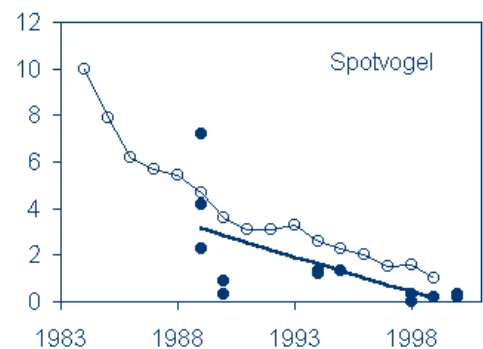
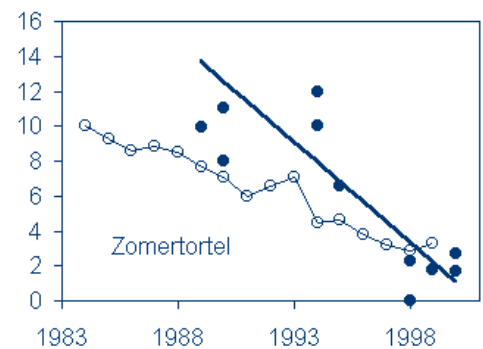
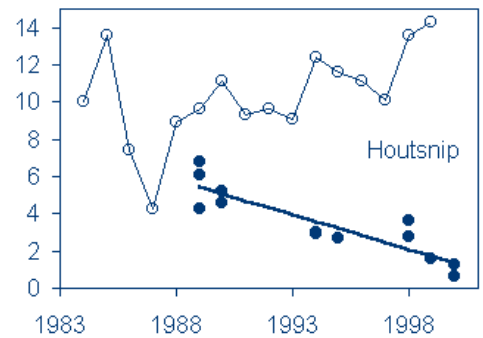
Eind jaren tachtig en begin jaren negentig bleken sommige vogelsoorten in de bossen van de IJsselmeer-polders in onverwacht groot aantal te broeden (Bijlsma 1990a-c). Dichtheden van Houtsnip, Zomertortel, Wielewaal en Appelvink waren formidabel in vergelijking met de meeste andere bossen in Nederland. Zelf liep ik in 2000 rond in het Hulkesteinse Bos en een deel van het Horsterwold in Zuidelijk Flevoland en de dichtheden van genoemde soorten vielen me bitter tegen. Ik besloot uit te zoeken of we hier te maken hadden met tel-problemen (invloed inventariseerder), toeval (minder 'goede' gebieden later gekarteerd) of trend (stelselmatige aantalsvermindering). Daarvoor heb ik de gegevens van 13 karteringen in de polders op een rijtje gezet (Tabel 1). De gegevens zijn afkomstig uit Bijlsma (1990b, 1990c), Griffioen & Wymenga (2000), die de dichtheden van veel gebieden op een rijtje zetten, en van mezelf.

De karteringen zijn op min of meer dezelfde wijze uitgevoerd, met vijf integrale bezoeken per broedseizoen. Ik heb

de soorten geselecteerd, waarvan de in 2000 in Horsterwold en Hulkesteinse Bos aangetroffen aantallen veel kleiner waren dan ik verwachtte.

Wanneer de gevonden dichtheden af zouden hangen van de persoon die de inventarisatie uitvoerde, zou je in de reeks van Rob Bijlsma (1989-95) geen neergaande trend aantreffen. Met uitzondering van de Appelvink is dat wel het geval. We kunnen er dus vanuit gaan dat de aantalsvermindering niet samenhangt met de inventariseerder. Wanneer er een toevallige trend in de dichtheden bestaat, veroorzaakt door de volgorde waarin de terreinen zijn onderzocht, zou je geen neergaande trend verwachten in gebieden die tweemaal zijn onderzocht. Het gaat hier om het Kuinderbos, Horsterwold II en het Hulkesteinse bos. In alledrie deze gebieden namen de aantallen echter af. We hebben dus te maken met reële trends.

In figuur 1 is de aantalsontwikkeling van de geselecteerde soorten in de polders weergegeven, samen met de landelijke

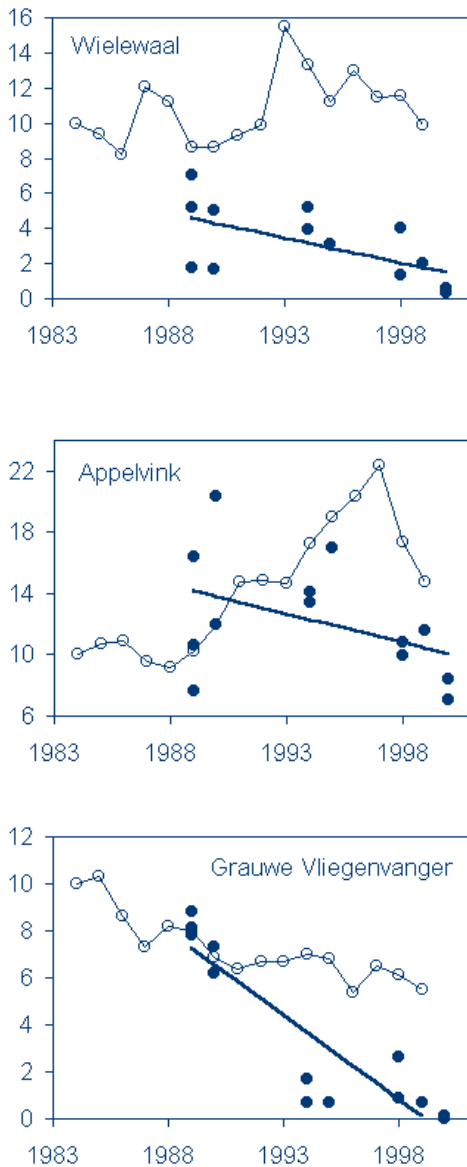

Tabel 1. Gegevens van onderzochte gebieden en dichtheden per 100 ha van enkele broedvogelsoorten in de Noordoostpolder en Flevoland.

Hs= Houtsnip, Zt= Zomertortel, Sv= Spotvogel, GV= Grauwe Vliegenvanger, Ww= Wielewaal, Av= Appelvink.

Gebied	Onderzoeker	Jaar	N ha	Hs	Zt	Sv	GV	Ww	Av
Roggebotzand	Bijlsma	1989	774	6,8	18,3	2,3	8,1	5,2	7,6
Spijk-Bremerberg	Bijlsma	1989	828	6,1	16,4	4,2	8,8	7,0	10,6
Harderbos	Bijlsma	1989	487	4,3	9,9	7,2	7,8	1,8	16,4
Kuinderbos	Bijlsma	1990	1147	5,2	11,0	0,3	6,2	1,7	12,0
Voorsterbos	Bijlsma	1990	561	4,6	8,0	0,9	7,3	5,0	20,3
Horsterwold II	Bijlsma	1994	824	3,0	10,0	1,3	1,7	3,9	14,1
Hulkesteinse Bos	Bijlsma	1994	827	2,9	12,0	1,2	0,7	5,2	13,4
Horsterwold I	Bijlsma	1995	1208	2,7	6,6	1,3	0,7	3,1	17,0
Kuinderbos	Griffioen	1998	1106	3,6	2,3	0,3	2,6	1,3	9,9
Urkerbos	Bonder	1998	212	2,8	0,0	0,0	0,9	4,0	10,8
Hollandse Hout	Griffioen	1999	893	1,6	1,8	0,2	0,7	2,0	11,6
Horsterwold II	van Manen	2000	824	1,3	2,7	0,2	0,0	0,6	8,4
Hulkesteinse Bos	van Manen	2000	868	0,6	1,7	0,3	0,1	0,3	7,1

Figuur 1. Dichtheden per 100 ha in de polderbossen (zwarte stippen), vergeleken met de landelijke BMP-index van SOVON (open stippen, 1984= 10). De lijn representeert de trend in de polderbossen.

BMP-index. De aantalsontwikkeling van Zomertortel, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger en Appelvink is min of meer conform de landelijke trend. Bij zowel Houtsnip als Wielewaal namen de aantallen landelijk gezien in dezelfde periode lichtjes toe, terwijl in de polders een forse terugloop werd vastgesteld.

Over de oorzaak van de aantalsafname weten we niets. Bij Houtsnip en Wielewaal hebben we blijkbaar te maken met een mechanisme dat wel in de polders werkt, maar niet in de rest van Nederland (tenzij de BMP-index voor deze soorten niet representatief is). Bovendien werkt het in zowel de bossen van de Noordoostpolder als Zuidelijk en Oostelijk Flevoland, dus in polders en bossen met een verschillende leeftijd, en zowel op zand- als op kleibodem. In feite hebben we hier een fantastische kans gemist. Toen er nog veel Houtsnippen en Wielewalen in de polderbossen vertoefden, was dit een mooie gelegenheid om te onderzoeken waarom dit zo was. Wat aten de vogels bijvoorbeeld en in welke hoeveelheden was dit voedsel beschikbaar? Nu de grote dichtheden tot het verleden behoren, zijn we te laat. We kunnen hiervan leren dat we in de toekomst sneller zouden moeten anticiperen met verklarend onderzoek op onverwachte ontwikkelingen in de broedvogelbevolking.

Willem van Manen

Literatuur

Bijlsma R.G. 1990a. Broedvogels van Roggebotzand, Reve-Abbert, Spijk-Bremerberg en Harderbos (Oostelijk Flevoland) in 1989. SOVON-rapport 90/05. SOVON, Beek-Ubbergen.

Bijlsma R.G. 1990b. Broedvogels van het Voorsterbos in 1990. SOVON-rapport 90/15. SOVON, Beek-Ubbergen.

Bijlsma R.G. 1990c. Broedvogels van het Kuinderbos in 1990. SOVON-rapport 90/16. SOVON, Beek-Ubbergen.

Griffioen R. & Wymenga E. 2000. Broedvogels van het Hollandse Hout en het Praambos in 1999. A&W-rapport 232. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.

In memoriam

Op 17 maart overleed Ko Steenman (geb. 27 mei 1916). Hij speelde een belangrijke en constructieve rol in de beginperiode van onze organisatie, toen het Contactorgaan voor Vogelstudie (COV) van de KNNV als het ware de weg effende voor wat later SOVON zou worden.

Binnen het COV werden in de jaren zestig en zeventig de banden tussen de vogelwerkgroepen in Nederland aangehaald en werden gezamenlijke onderzoekjes gestart.

De door Steenman opgestelde Verslagen Vogelstudie uit die tijd, met een nauwkeurig en uitgebreid overzicht van activiteiten van alle Nederlandse Vogelwerkgroepen, waren een jaarlijkse krachttoer. Ko bleef tot op hoge leeftijd actief als vogelaar, onder meer binnen de Vogelwerkgroep Wageningen, en deed tot en met afgelopen seizoen trouw mee met het BMP.

Op 18 maart overleed Jaap Taapken (geb. 16 maart 1925). De meeste lezers zullen hem vooral kennen als de grote man achter Het Vogeljaar, met een redacteurschap dat bijna 50 jaar omspant, waarvan een volle drie decennia als hoofdredacteur.

Hij gaf in Het Vogeljaar aan SOVON de kans om de eerste twee atlasprojecten onder de aandacht van zeer velen te brengen en bood ook daarna volop publicatiemogelijkheden. Jaap was een gedreven vogelbeschermers die regelmatig op de barricades kroop, zeker als het om de vogeljacht in Zuid-Europa ging. Zijn letterlijk ontelbare publicaties behandelen echter ook vele andere onderwerpen. Pestvogel, Notenkraaker, Barmsijs, Kruisbek en andere invasiegasten hadden zijn speciale belangstelling. Een uitgebreide beschrijving van beide personen is te vinden in het boek *In de ban van vogels* van K.H. Voous uit 1995 (uitgeverij Scheffers, Utrecht).

Help de Steenuil verdwijnt!

De achteruitgang van de Steenuil was in 1997 de directe aanleiding voor de oprichting van de stichting STONE (Steenuiloverleg Nederland). Doelstelling van STONE is om onderzoek te doen naar de oorzaken van de achteruitgang en maatregelen te treffen om deze achteruitgang tot staan te brengen. STONE wil onderzoek door vrijwilligers en onderzoekers stimuleren en op elkaar afstemmen.

Handleiding

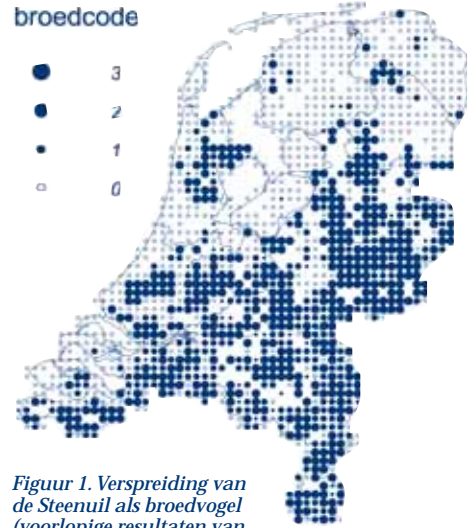
Om dit alles te onderbouwen en te bevorderen is begin 2001 een fraai uitgegeven Handleiding voor onderzoek en bescherming* uitgebracht. De handleiding gaat uitgebreid in op het voorkomen in Nederland, het leefgebied, voedsel, de leefwijze en bedreigingen. Onderzoek komt ruim aan bod. Het begint met het inventariseren van territoria en onderzoek naar nestplaatsen en komt via broedbiologisch, ring- en populatieonderzoek terecht bij voedselonderzoek. Verder aandacht voor beschermingsmaatregelen, nestkasten en de onvermijdelijke knotwilgen. Informatie en kennis druipert bij wijze van spreken van de pagina's af. Pittige materie (groei-curves, ijklijnen) wordt afgewisseld met minder zware onderwerpen (aanleg van overhoekjes en 'muizenruiters'; een muizentrekpleister gemaakt van houten staken). In de handleiding krijgen we Steenuilen van alle kanten te zien, als uilskuiken, in de handen van twee boerinnen, als meetobject 'in de tang' of in een margarine-weegbakje en als slachtoffer van verkeer en verdrinking. Je krijgt er zin in met zo'n handleiding en dat is ook de bedoeling, want er valt nog heel wat te doen. Dat laatste weten we maar al te goed bij SOVON, want de Steenuil komt maar magertjes voor in de broedvogelstatistieken. Het tellen van het aantal Steenuilen is niet eenvoudig stelt de handleiding terecht. Dit blijkt ook uit resultaten van de atlas- en monitoringprojecten van SOVON. Zelfs de geregeld dagactieve Steenuil laat zich moeilijk in cijfers vangen.

Verspreiding

Voor Steenuilen moet je naar Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant of Limburg.

Daar is de ataskaart dicht bezaaid met bezette atlasblokken (figuur 1). In de overige provincies kun je de 'Kwik-oele' ook aantreffen (hoewel Flevoland?), maar daar is de verspreiding meer verbrokken. In de jaren zeventig is de landelijke verspreiding ook in kaart gebracht tijdens het eerste atlasproject voor broedvogels. De toenmalige verspreiding was ruimer, hoewel al gewag werd gemaakt van inkrimping. In vergelijking met 25 jaar geleden moeten vooral in Groningen en Friesland flinke oppervlakten het thans vrijwel zonder Steenuilen stellen. Voorts toont de nieuwe kaart in Noord- en Zuid-Holland en Zeeland aanmerkelijk meer hiaten. Overigens kan de kaart van het nieuwe atlasproject bij de lastig te inventariseren Steenuil nog ontorechte lacunes vertonen. Heeft u broedmeldingen van de Steenuil uit 1998-2000 uit gebieden die op figuur 1 niet zijn ingevuld, geef die dan snel door aan SOVON (atlasblok of plaats, broedzekerheid en aantal). Dan kunnen ze nog worden meegenomen in

broedcode

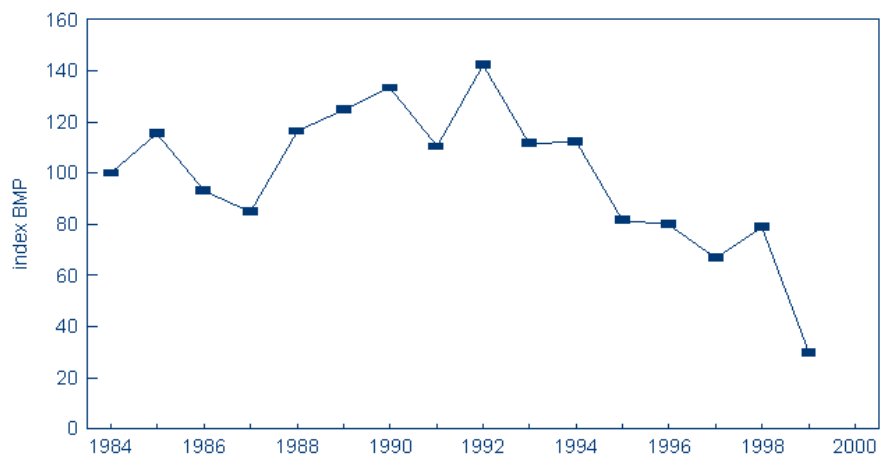
Figuur 1. Verspreiding van de Steenuil als broedvogel (voorlopige resultaten van het Nieuwe Atlasproject 1998-2000)

de nieuwe atlas. Uiteraard komt deze informatie ook bij STONE terecht.

Aantalsontwikkeling

De Steenuil-grafiek van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) laat sinds de start (index 100 in 1984) schommelingen zien, maar in de jaren negentig een onmiskenbare afname. Sommige pieken en dalen zijn misschien een gevolg van koude winters (bijv. 1986-87, 1996-97), goede muizenjaren (bijv. 1985, 1990) of onvolledige informatie (1999). Het jaarlijkse aantal Steenuilen is in het BMP echter niet groot (20-170 paren), al loopt het wel op; verder laat de verspreiding van de proefvlakken over de vette en magere gebieden te wensen over, zodat we de nodige slagen om de arm moeten houden wat betreft de (landelijke?) betrouwbaarheid van deze aantalsontwikkeling. Dankzij de door SOVON verzamelde oude inventarisatiegegevens kunnen we wat verder terugkijken. Daaruit blijkt dat de stand medio jaren zeventig ruim het dubbele bedroeg van

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van de Steenuil in 1984-99 (BMP)

die tijdens het dieptepunt in 1983-87. De beginjaren zeventig kenden echter ook een relatief lage stand. De afname in 1984-99 bedraagt volgens het BMP 20-25%, maar sinds de jaren zeventig zou die wel eens op 50% uit kunnen komen. Rekenen we dit om naar de landelijke populatieschatting dan zal er van huidige stand niet veel meer over zijn dan het minimum van de geschatte 6000-12.000 paren voor de jaren zeventig en tachtig. De Steenuil is inderdaad een soort waar we ons terecht zorgen om maken. Nu maar hopen dat door uitvoering van de adviezen uit de handleiding het tij voor dit uiltje zal keren.

**Arend van Dijk,
met medewerking van
Hein Bloem van STONE**

* Handleiding is voor f 22,50 te bestellen bij STONE Rusthoven 7, 9301 TD Roden, 050-5016044

Video

Marc Plomp heeft zijn inmiddels vijfde video-jaaroverzicht samengesteld. Hierin zijn ruim 60 in Nederland en België in 2000 waargenomen zeldzame vogelsoorten opgenomen. Verschillende fanatieke amateurfilmers leverden de beelden voor deze *Plomp Digital Video/ Dutch Birding Association/ Cursorius Photo & Video Library*-productie waarbij het commentaar door Diederik Kok werd ingesproken. Te zien zijn o.a. Kleine Kokmeeuw, Sneeuwuil, Franklins Meeuw, Alpenheggenmus, Grijskopspecht, Spaanse Mus, Arendbuizerd, Turkestaanse Klauwier en Kleine Sprinkhaanzanger. Het overzicht is volledig chronologisch; soorten die op verschillende data zijn gezien (en gefilmd), worden op verschillende momenten in de video getoond. Er was ook iets voor te zeggen geweest om de fraaiste beelden per soort bijeen te zetten en als een blok te presenteren. Intermezzo's belichten het menselijk aspect, met kleumende telescoopdragers en helaas, nee, het vogeltje niet meer gezien. Voor de echte liefhebbers is deze band ongetwijfeld smullen! Door f65,- (incl. verzendkosten) over te maken op rekening 89.90.07.287 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten onder vermelding van Video 2000 en uw naam en adres is de video te bestellen.

De Vlaamse Broedvogelatlas: ook hier verloopt het vlot!

Wat vooraf ging...

Hierbij kort een berichtje van de zuiderburen! Zoals sommigen misschien al wel weten, werd ook in Vlaanderen gestart met de inventarisaties voor een nieuwe broedvogelatlas. De vorige (Devillers et al. 1988) was gebaseerd op gegevens van 1973-1977 en dus zeker aan vernieuwing toe. Het eigenlijke opstarten van het project heeft even geduurd, maar nu zitten we op kruissnelheid en is het eerste inventarisatie seizoen achter de rug. In totaal werkten een 1000-tal amateur-veldornithologen mee en hun aantal groeit nog steeds.

Vergelijken met Nederland mogelijk!

Er werd voor geopteerd om de Nederlandse atlamethode in grote lijnen over te nemen, dus inclusief het raster van 8 steekproefhokjes. Het voordeel hiervan is dat de resultaten volledig vergelijkbaar en inpasbaar zullen zijn. Het verspreidingsgebied van onze broedvogels houdt immers niet op aan de grens en het zou interessant zijn dit alles op een iets groter schaalniveau te kunnen bekijken! Dus binnenkort misschien grotere verspreidingskaarten dan jullie tot nu toe gewend zijn!

Stand van zaken

Maar hoever staan wij eigenlijk al? Wel, we mogen niet klagen! In het eerste jaar (2000) werden maar liefst 230 hokken aangepakt. Dit is ruim 1/3 als je weet dat Vlaanderen in totaal 645 hokken telt. De inzameling van de formulieren verliep over het algemeen zeer vlot hoewel momenteel toch nog enkele hokjes achter zijn. Het totaal van 230 zou dus wel eens eerder richting 250 kunnen gaan!

Eerste resultaten

Zoals uiteraard te verwachten viel zijn er zowel positieve als negatieve uitschietters te melden. Zoals op zoveel plaatsen in Europa doen de soorten van het land-

bouwareaal het vrij slecht. Veldleeuwerik, Geelgors, Paapje, Graspieper, allen gaan ze er (soms sterk!) op achteruit.

De zeer voorlopige resultaten tonen anderzijds een sterke toename van veel soorten dagroofvogels zoals Bruine Kiekendief, Sperwer, Havik en Slechtvalk. Ook werden er nieuwe broedvogelsoorten gemeld voor Vlaanderen waaronder Lepelaar, Koereiger en Middelste Bonte Specht!

Een blik op de toekomst

Met het Nederlandse voorbeeld voor ogen zijn we hier in Vlaanderen uitermate gemotiveerd om even goed en volledig alles geïnventariseerd te krijgen. We zitten op schema, als we in 2001 een even groot aantal hokken afwerken als vorig jaar ziet het er zelfs zeer goed uit! Onze vrijwilligers staan in ieder geval te trappelen om er weer tegenaan te gaan! In 2002 moeten dan de laatste hokken voor de bijl zodat in 2003 de atlas kan worden geschreven.

Meer weten?

Geen enkel probleem, neem gewoon contact op met de (onderstaande) Vlaamse 'Atlasman' of surf even naar de website van het project : <http://www.instnat.be/broedvogels/> Op deze site zijn een heleboel verspreidingskaarten te vinden, nieuwtjes, foto's en recent ook de Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen.

Glenn Vermeersch, Anny Anselin en Koen Devos
Project Vlaamse Broedvogelatlas 2000-2003

Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25, 1070 Brussel
Tel : 00 32 2 558 18 26
Fax : 00 32 2 558 18 05
E-mail : glenn.vermeersch@instnat.be

Huis- en Oeverzwaluw tellers opgelet!

Herman Leys is al jaren de bindende factor achter het landelijk onderzoek naar de broedvogelstand van deze soorten. Over de Oeverzwaluw weet Herman nog te verhalen over de gigantische stand aan het begin van z'n speurwerk halverwege de jaren zestig. Maar... wie schetst zijn en ook onze verbazing? Na dieptepunten in de populatie in de jaren zeventig en tachtig lijkt thans geen aantal te hoog voor de Oeverzwaluw. Voor 2000 komen de tellingen hoger uit dan in de jaren zestig! De Huiszwaluw doet het veel minder goed, maar toch waren er in 2000 meer dan in de voorbije jaren. Herman zal het beamen: langlopende tellingen zijn lonend. In 1996 is het telwerk aan Oever- en Huiszwaluw gedeeltelijk richting SOVON geschoven en ingaande 2001 worden meer veranderingen doorgevoerd. Uiteindelijk zal Herman eens z'n pen en rekenmachine aan de wilgen hangen, maar zover is het nog niet.

Stage Huiszwaluw

Eind 2000 heeft Wilco van den Berg tijdens zijn stage bij SOVON telgegevens van Huiszwaluwen uit 1989-2000 in een computerbestand verwerkt. Dit is een eerste stap in de analyse van de Huiszwaluwgegevens. De handmatige uitwerking door Herman Leys heeft borg gestaan voor continuïteit tot nu toe, maar ontnam ons enigszins het zicht op de volledigheid van het materiaal en het belemmerde analyses en bijsturing. De eerste computermatige trendberekening toont overigens resultaten die nauwelijks afwijken van Herman's overzichten. Als de huidige tellers doorgaan met hun telwerk en er in de matig bemonsterde delen van het land zo'n 100 telgebieden bijkomen, hebben we voldoende in huis om de aantalsontwikkeling goed te volgen. Nieuwe tellers zijn vooral gewenst op de westelijke Waddeneilanden, in Midden- en Oost Friesland, ZO-Drenthe, grote delen van Overijssel, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, de Veluwe, westelijke Achterhoek, noordelijk Utrecht, Wieringermeer, Bollen-

streek, Walcheren, Noord- en Zuid-Beveland, het noorden van Noord-Brabant en Noord-Limburg.

Telgebieden Huiszwaluw

De Huiszwaluw wordt steekproefsgewijs geteld. Om een idee te geven: we streven naar jaarlijkse inventarisatie in één op vijf atlasblokken. In zo'n atlasblok wordt een gebied ter grootte van een wijk, dorp of polder (tot max. 500 ha) volledig onder de loep genomen. Tellers kiezen een vastomlijnd gebied, leggen dat vast op een kaart en registreren het aantal bewoonde nesten. Het gebied krijgt een uniek nummer en in volgende jaren is het voldoende om gebiedsnummer, jaartal en aantal nesten door te geven. Tellers die al jarenlang meedoen hanteren vaak kwartblokken (2,5 x 2,5 km) als vaste telgebieden. Deze tellers mogen hiermee doorgaan, maar nieuwe tellers worden geacht te kiezen voor gebieden met natuurlijke grenzen, zoals een stadswijk, dorp of buitengebied met boerderijen. Voor zowel gebieden als kwartblokken geldt: hele gebied uitkam-

men, gebiedsgrenzen niet wijzigen en nultellingen (geen enkel nest gevonden) gewoon doorgeven.

Coördinatie

DC's zullen de komende jaren de coördinatie van de Huiszwaluw overnemen, dat wil zeggen tellers instrueren (telformulieren) en stimuleren, gegevens opvragen, verwerken en controleren. Bij DC's is dat in goede handen, gezien hun ervaring met de andere kolonievogels. Bij problemen zal het SOVON-kantoor de helpende hand bieden, terwijl Herman Leys volgens eigen wens meer en meer op de achtergrond treedt. Geïnteresseerden voor telwerk kunnen zich aanmelden bij SOVON of bij de betreffende DC.

Verslaglegging

Het jaarlijkse inventarisatieverslag van Herman Leys komt te vervallen en in de plaats daarvan komt een samenvattend overzicht van de Oeverzwaluw in het maart-nummer van SOVON-Nieuws en van de Huiszwaluw in het juni-nummer. Tellers die geen SOVON-Nieuws ontvangen, krijgen dit nummer of een kopie van de zwaluwtekst toegestuurd. Verder worden beide soorten besproken in de LSB-jaarrapporten en kunnen overzichten met aantallen per kolonie worden opgenomen in districtsnieuwsbrieven. Tenslotte willen we de ontwikkelingen in de voorbije tien jaren bespreken in een artikel. Bij het merendeel van deze rapportages blijft Herman vooralsnog betrokken.

Extra informatie

Tenslotte spelen we met de gedachte om eens in de zoveel jaar ook andere informatie aan tellers te vragen zoals aantal nesten per bebouwingstype, koloniegrootte, expositie van nesten, gebruik van kunstnesten, uitvliessucces, fenologie etc. Verscheidene tellers hebben er bij ons op aangedrongen dergelijke informatie op te vragen, omdat dit mogelijk inzicht geeft in het waarom van toe- of afname.

Arend van Dijk

Boekwinkel in Naturalis

bezoekers Darwinweg
 postadres postbus 9517 2300 RA Leiden
 telefoon 071-5687691
 fax 071-5687666
 e-mail natuurenboek@naturalis.nm.nl

Werknemers SOVON

Frank Saris (directeur), John van Betteray, Harvey van Diek, Ger Evers, Bianca Kamps, Carolyn Vermanen, Jeroen van Zuylen (communicatie & interne zaken), Symen Deuzeman, Arend van Dijk, Lieuwe Dijkse, Anita Dulos, Peter Eekelder, Fred Hustings, Klaas Jager, Olaf Klaassen, Michel Klemann, André van Kleunen, Romke Kleefstra, Ben Koks, Willem van Manen, Jan Schoppers, Henk Sierdsema, Jan-Willem Vergeer, Rob Vogel, Michiel van der Weide, Dirk Zoetebier (broedvogels), Arjan Boele, Kees Koffijberg, Marc van Roomen, Berend Voslamber, Erik van Winden (water- en wintervogels), Ruud Foppen, Willy Bas Loos, Frank Majoor, Pim de Nobel, Wolf Teunissen, Chris van Turnhout, Frank Willems (onderzoek), Michel Hengst (boekhouding), Hans Quaden, Ronald Visser (systeembeheer).

Nieuwe medewerkers per 1 april 2001 zijn Gert Ottens en Joost van Bruggen die bij de watervogels en de broedvogels de paperassenstroom in goede banen gaan leiden.

BIRD EXPEDITIONS

BALTSENDE AUERHOENDERS 14 - 22 april 2001 f 2950,-
 WOLGA DELTA vogelparadijs 11 - 22 mei 2001 f 4290,-
 SIBERIË: YENISEY + TAIMYR zuid -> noord 7 - 27 juli f 7650,-
 ROSS MEEUW fotograferen arctisch Siberië juni 2001

Individuele arrangementen omgeving Moskou in overleg.
 Reizen naar alle bestemmingen in Siberië en Rusland in overleg.

Tel: +31 - (0)6 - 20 400 003
 Website: www.birdexpeditions.nl
 Email: info@birdexpeditions.nl
 Arkelstein 6, 3328 BA Dordrecht

Lees Limosa

In het laatste nummer van Limosa, tijdschrift van de Nederlandse Ornithologische Unie en SOVON, o.a. artikelen over de reproductiestrategie van Wespeneieren in Drenthe, de opmars van de Indische Gans in Nederland, plaatstrouw van Kokmeeuwen aan de hofvijver in Den Haag en een bijdrage over het onderzoek van het NIOO aan Kleine Zwanen en waterplanten.

In het komende nummer, dat eind april zal verschijnen, staan artikelen over de reproductie van Grutto's in agrarisch grasland, voedsel van IJsdikers, boomnesten van Grauwe Ganzen in Friesland, overzomerende Kleine Zwanen en nachtelijk territoriumbezoek van Scholeksters voor het broedseizoen.

De goede verstaander heeft het begrepen.: Limosa kun je niet missen. Een abonnement op het viermaal jaarlijks verschijnende tijdschrift kost slechts fl. 30,-.

Informatie en aanmeldingen bij:
 Limosa, Compagnonsweg 45-47
 8427 RH Ravenswoud

het Vogeljaar

Het tijdschrift 'Het Vogeljaar' verschijnt zes maal per jaar en houdt haar lezers al ruim 45 jaar op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op het gebied van vogelstudie en vogelbescherming.

'Het Vogeljaar' wordt als het meest informatieve vogeltijdschrift in de Benelux beschouwd.

Omdat het geen commercieel blad is kan de abonnementsprijs uiterst laag worden gehouden.

Door overmaking van f 27,50 op postbanknummer 964.472 ten name van 'Het Vogeljaar', Boterbloemstraat 20, 5321 RR Hedel (073) - 5991967), onder vermelding van 'nieuwe abonnee' ontvangt u als welkomstgeschenk onze nieuwe veertiendaagse Vogelkalender, waarvan u na gebruik een vogelboekje overhoudt.

VOGELBOEKEN

het Internationale
 Vogelboeken
 Verzendhuis

De specialist in
 vogelboeken
 met meer dan
 1500 titels

De Oldhorst
 Zuiderzeestraatweg 415
 8091 PA Wezep

tel. 0525-631139
 fax 0525-633123

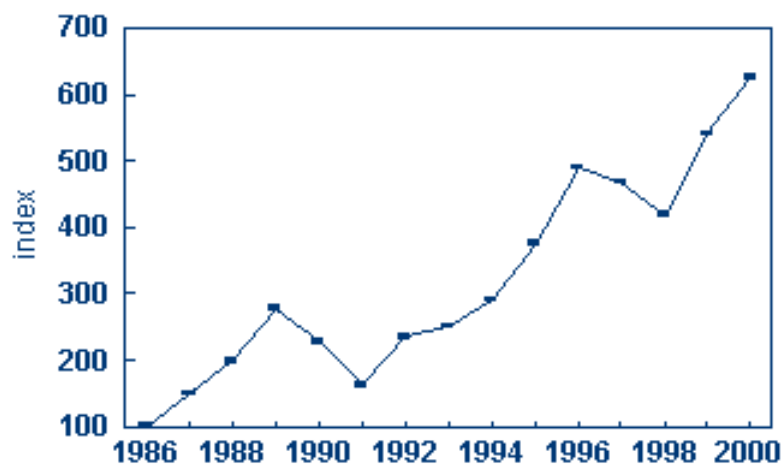
Sterke toename Oeverzwaluw in 2000

Voor alweer het 15e achtereenvolgende jaar is met de inzet van vele vrijwilligers de Oeverzwaluw landelijk in kaart gebracht. In 2000 werden aanzienlijk meer kolonies en broedparen vastgesteld. Alhoewel de gegevens nog niet compleet zijn, geven we alvast een voorlopige indruk.

In de meeste bekende kolonies waren de aantallen in 2000 beduidend groter dan in 1999, toen de soort ook al een flinke toename kende. Ook in 1999 was al sprake van forse toename, waarbij forse neerslaghoeveelheden in de Afrikaanse wintergebieden een gunstige rol gespeeld zullen hebben. Benieuwd wat 2001 zal opleveren, want in Afrika is de neerslag deze winter wat normaler. Het aantal kolonies met 1-100 broedparen bleef vrijwel gelijk, maar vooral kolonies met meer dan 100 paren namen toe, met c. 4%. Ook locaties met meer dan 200 broedparen namen toe met c. 3% (tabel 1).

Tot nu toe zijn reeds ruim 20.000 broedparen doorgegeven. Naar schatting bedraagt dit ongeveer 82% van het werkelijke aantal broedparen in 2000 in Nederland. Daarmee zal het uiteindelijke aantal op maar liefst zo'n 25.000 uitkomen (tabel 1). Dat betekent een toename van ruim 15% ten opzichte van 1999. De populatie-index, weergegeven in figuur 1, toont een duidelijke toename sedert 1986 met een opvallende dip in 1991. Daarna vond weer een sterke toename plaats tot en met 1996, enige terugval in 1997-98 en vervolgens weer toename. In deze getallenreeks is een vijf- of zesjaarlijkse cyclus van toe- of afname aan te wijzen. Als deze cyclus klopt, zou de stand in 2001 verder toenemen of gelijk blijven. Het is dus nog even afwachten wat dit voorjaar voor de oeverzwaluw tellers in petto heeft.

Herman Leys & Romke Kleefstra

Tabel 1. Aantal broedparen, kolonies en verdeling van de gemiddelde koloniegrootte in procenten in de periode 1993-2000.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
aantal broedparen	10.050	11.650	15.000	19.590	18.700	16.770	21.630	25.000
aantal kolonies	204	253	257	226	255	259	215	241
1-10 paren (%)	46	39	36	21	27	24	23	21
11-50	35	40	37	39	34	38	37	35
51-100	11	12	15	19	19	22	18	18
101-200	5	5	10	16	11	7	14	15
201-500	3	4	1	4	6	8	7	10
> 500	-	-	1	1	2	1	1	1
gem. koloniegrootte	49.3	46.0	58.4	86.7	73.3	64.8	72.8	82.9

Districtsnieuws

Dit overzicht van nieuws uit de districten heeft, net als SOVON-Nieuws, een gedaanteverwisseling ondergaan. We zullen de komende tijd wat minder aandacht aan de nieuwsbrieven en hun krenten besteden en wat meer aandacht aan het reilen en zeilen van steeds een andere vogelwerkgroep.

Wel handhaven we het overzicht van de verschenen nieuwsbrieven en zullen we er zoveel mogelijk aan de web-site hangen (www.sovon.nl).

Het overzicht:

In januari verschenen er nieuwsbrieven in de districten 4 (Drenthe), 15 (Brabant-West), 17 (Noord-Limburg) en 19 (Zuid-Holland Zuid). In februari volgde district 18 (Limburg-Zuid) en in maart district 2 (Friesland). In die laatste nieuwsbrief een uitgebreid overzicht van kolonievogels en zeldzame soorten in 2000. Er zijn in Friesland wel wat positieve zaken te melden. Zo deden Kemphaan (van 26 naar 47+) en Porseleinhoen (van 30 naar 73) het wat beter. Roofvogels zijn er echter de pineut: Blauwe Kiekendief en Velduil blijven afglijden en nog steeds worden er veel gevallen van vervolging geconstateerd.

Een nieuwe lente, een nieuwe VWG

Op 17 januari jongstleden heeft de Vogelwerkgroep Midden Overijssel het licht gezien. Zij rekt het gebied tussen Ommen, Wierden, Markelo en Raalte tot haar werkgebied. Voorwaar niet het leukste stukje Nederland. Belangstellenden kunnen contact opnemen met de secretaris Eef Jansen, Orchidee 8, 7443 LG Nijverdal. Tel. 0548-618244, e-mail careware@wxs.nl.

Avifauna 2 van de persen

Hoe men zich toch kan vergissen.... Twee jaar geleden dachten we dat het lekker opschoot met het tweede deel van de Avifauna, Algemene en schaarse vogels van Nederland. De verwachting was, dat dit deel begin 2000 zou worden gepubliceerd, of uiterlijk op de Landelijke Dag in november zou worden gepresenteerd. Het schrijfwerk en het productieproces hebben echter veel meer tijd gekost dan aanvankelijk ingeschat.

Maar nu is het dan toch zover! Als Hong Kong, waar het boek wordt gedrukt, niet door een zeebeving wordt verwoest of het schip met boeken op de rotsen loopt, ligt er begin mei een gigantische stapel Avifauna's klaar om te worden verdeeld.

Hopelijk vinden de lezers dat het eindresultaat het wachten waard was. De auteurs, Rob Bijlsma, Fred Hastings en Kees Camphuysen, hebben getracht de enorme vloed van publicaties over het

voorkomen van algemene en schaarse vogels in Nederland samen te vatten. Dat daar 500 pagina's en 350 diagrammen en kaarten voor nodig waren - en dan hadden de auteurs nog het gevoel zich in te houden - zegt iets over de hoeveelheid publicaties over vogels in Nederland. In het boek is veel informatie uit de SOVON-projecten verwerkt. Daarnaast zijn alle andere bronnen van informatie aangeboord die beschikbaar waren, zoals de tellingen van de

Nederlandse Zeevogelgroep (langs de kust maar ook op het Nederlandse Continentale Plat) en de Werkgroep Roofvogels Nederland. Zo'n 200 foto's bieden esthetisch tegenwicht aan alle inhoudelijke informatie. Samen met Avifauna van Nederland 1 (Zeldzame vogels van Nederland, door Arnoud van den Berg & Cecilia Bosman) beschikken we nu over een uitvoerig naslagwerk dat tot in lengte der dagen kan worden geraadpleegd.

Agenda

april

(14) watervogeltelling Zoete Rijkswateren, Brand- en Rotganstelling

mei

**(5) Rotganstelling
(12) watervogeltellingen Zoete Rijkswateren, Integrale telling Waddengebied**

juni

(16) watervogeltelling Zoete Rijkswateren

Winterse Tjiftjaffen

In diverse regio's in het land zijn afgelopen winter veel meer Tjiftjaffen waargenomen dan ooit tevoren; zeer waarschijnlijk een gevolg van het uitzonderlijk warme najaarsweer. Ook uit de gegevens van het PTT-project blijkt dat een recordaantal Tjiftjaffen probeerde te overwinteren. Patrick Bergkamp en Arjan Boele willen hierover een artikel schrijven en verzamelen daarom alle waarnemingen uit de periode 1-11-2000 tot en met 28-2-2001. Bij elke waarneming graag vermelden: datum, plaats (bij voorkeur kilometerhok), aantal en biotoop. Gegevens kunnen worden opgestuurd naar: SOVON, t.a.v. P. Bergkamp, Antwoord-nummer 2505, 6573 ZX Beek-Ubbergen.